

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის

Telavis saxelmwifo universiteti

ხელნაწერის უფლებით

მაია ბურდიაშვილი

**ეროვნულ-განმათავისუფლებელი
მოძრაობა საქართველოში
1921-1924 წლებში**

ისტორიის დოქტორის (1004) აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

avtoreferati

სპეციალობა: ისტორია

Telavi
2013

ნაშრომი შესრულებულია იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი **ავთანდილ დელალუტაშვილი**
ისტორიის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები:

დოდო ჭუმბურიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2013 წლის .....საათზე იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: 2200, თელავი, ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა №1.

ტელ: +995 350 27 24 01

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკასა და ვებ-გვერდზე: <http://tesau.edu.ge>

ავტორეფერატი უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე განთავსდა 2013 წლის.....

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,
ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ნინო კოჭლოშვილი

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი
დახასიათება

პრობლემის აქტუალობა. ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლ-ლებელი ბრძოლის ისტორიის შესწავლა ქართული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. ქართველი ხალხის მიერ განვლილი ხანგრძლივი ისტორიული გზა სავსეა უცხოელ დამპყრობლებთან ბრძოლისა და თავგანწირვის მაგალითებით. ხშირად ეს ბრძოლა იმდენად უთანასწორო პირობებში მიმდინარეობდა, რომ წინასწარვე განწირული იყო დასამარ-ცხებლად. მიუხედავად ამისა, ამგვარი უთანასწორო ბრძოლებიც კი ისტორიის გაკვეთილად იქცეოდა, გმირული სულისკვეთების იმგვარი მაგალითი ხდებოდა, რომ ასაზრდოებდა და აწრთობდა ქართველთა თაობებს, ყველაზე ურთულეს პირობებშიც კი მათ თავისუფლებისათვის ბრძოლის გაგრძელებას შთააგონებდა. ერთ-ერთი ამგვარი უკომპრომისო და თავგანწირვით გამორჩეული იყო 1921-24 წლების ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ეტაპი, როდესაც ერის საუკეთესო შვილები ბოლშევიკურ რეჟიმს დაუპირისპირდნენ და თავი გადასდეს ქართული სახელმწიფოებრიობის გადასარჩენად.

შესასწავლი პრობლემა აქტუალურია იმდენად, რამდენადაც ჯერ ეს საკითხი მონოგრაფიული კვლევის საგნად არ ქცეულა, მისი ცალკეული დეტალები: სვანეთისა და ხევსურეთის აჯანყება, შეიარაღებული გამოსვლები საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ ბოლომდე არ შესწავლილა, ამასთანავე, 1924 წლის აჯანყების შეფასება ხშირად წინააღმდეგობრივი და ტენდენციურია. საკითხის კონცეპტუალური გაანალიზებისას ამოსავალ წერტილად აღებული არ არის ქართული სახელმწი-ფოებრიობა, მისთვის ბრძოლა და მოვლენები შეფასებული არ არის დადებითად თუ უარყოფითად იმის მიხედვით, თუ რომელი ქმედება იყო მიმართული ამ ფასეულობის დასაცავად.

ქართველი ხალხის ბრძოლას რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიისა და ოკუპაციის წინააღმდეგ საბჭოური ისტორიოგრაფია ან დუმილით უვლიდა გვერდს, ან უარყოფითად, მეტიც, ქართველი ხალხის ღალატად აფასებდა.

ნაშრომის ძირითადი მიზანი. ჩვენი სამეცნიერო ნაშრომი ძირითად მიზნად ისახავს პირველწყაროების საშუალებით, საარქივო მასალისა და სამეცნიერო ლიტერატურის დამუშავების საფუძველზე შეისწავლოს XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისში მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფ-ლებელი მოძრაობა, აღმოფხვრას ამ მოვლენების შესწავლაში არსებული ხარვეზი, შეაფასოს ამ ისტორიულ ეტაპზე მებრძოლი ადამიანების როლი და ადგილი ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და ისტორიული განვითარების მთლიან პროცესში.

სუბიექტივიზმი აღნიშნული თემის კვლევისას უნდა გამოირიცხოს და მოვლენები უნდა გაანალიზდეს დოკუმენტური მასალებისა და წყაროების, არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, ობიექტურად, მთელი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და ქართული სახელმწიფოს აღდგენისათვის ბრძოლის ფონზე, იმ დროს არსებული საშინაო და საერთაშორისო ვითარების გათვალისწინებით.

ქრონოლოგიური ჩარჩო. ჩვენ მიერ აღებული ქრონოლოგიური ჩარჩო მკვეთრად არის დეფინიცირებული, რადგან ის არის სრულიად გამორჩეული ეტაპი ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. 117 წელის მანძილზე საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლა 1918 წლის 26 მაისს წარმატებით დაგვირგვინდა, აღდგა და დაიწყო ახალი სახელმწიფოებრიობის მშენებლობა, საფუძველი ჩაეყარა სახელმ-წიფო ინსტიტუციებს, ჯარის, პოლიციის ჩამოყალიბებას, ეკონომიკურ და კულტურულ-საგანმანათლებლო აღმშენებლობას. ბოლშევიკური რუსეთის არმიამ ძალადობრივად დაამხო ქართული სახელმწიფო და დაიწყო მისი ინსტიტუტების ნგრევა, რასაც ერის პატრიოტებმა თავდადებული წინააღმდეგობა გაუწიეს. ეს ბრძოლა 1921-1924 წლებში მიმდინარეობდა და ქართველი ხალხის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ერთ-ერთ საუკეთესო ეტაპად იქცა.

სამეცნიერო სიახლე. გარდა იმისა, რომ XX საუკუნის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორია დღემდე

ნაკლებად, ან ფრაგმენტულადაა შესწავლილი, მთავარი მაინც არის ის, რომ 1921-1924 წლების საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენები კონცეპტუალურად, ისტორიული კვლევის თანამედროვე მეთოდოლოგიით ჯერ არ შეფასებულა, რისი გამოსწორებაც აუცილებელია. შევეცადეთ ამ ხარვეზის აღმოფხვრას და ვაჩვენეთ ამ სამწლიანი პერიოდის დღემდე უცნობი დეტალები, ქართველი პოლიტიკოსების თავდადება თუ შეცდომები, 1921-1924 წლების ეროვნულ-განმათავსუფლებელი მოძრაობის გამოკვეთილი როლი ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენაში, რაც წარმოდგენილი ნაშრომის მეცნიერულ სიახლედ მიგვაჩნია.

საკვლევი თემის სიახლე მდგომარეობს იმაშიც, რომ სამეცნიერო ბრუნვაში პირველად შემოდის ახალი წყაროები, საარქივო დოკუმენტები, პრესის მასალები, პროცესში მონაწილე პოლიტიკოსთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, პირველად, საკვლევი პრობლემა მონოგრაფიულად შეისწავლება.

კვლევის მეთოდოლოგია. ნაშრომში გამოყენებულია კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში მოვლენათა ურთიერთგანპირობებულობისა და ურთიერთკავშირის დადგენის პრაგმატული მეთოდოლოგია, ასევე, ისტორიულ-შედარებითი, მეცნიერული ანალიზისა და სინთეზის უნივერსალური მეთოდები;

ნაშრომის თეორიული მნიშვნელობა. ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავსუფლებელ მოძრაობაზე შექმნილ ყველა ნაშრომს უდიდესი თეორიული მნიშვნელობა ენიჭება. მითუმეტეს, ჩვენ მიერ აღებული საკვლევი პერიოდი გამორჩეულ ინტერესს იწვევს. საბჭოთა რეჟიმის დროს უაღრესად რთულ პირობებში მიმდინარე ეროვნული წინააღმდეგობის პროცესი ჯერ კიდევ არაა ბოლომდე შესწავლილი და გაცნობიერებული. აღნიშნული გამოკვლევით გვინდა, მეტნაკლებად, ეს ხარვეზი გამოვასწოროთ და გავაანალიზოთ ყველა ის ისტორიული მოვლენა და ფაქტი, რომელიც ამ მოძრაობის შემადგენელი ნაწილია.

დისერტაციის პრაქტიკული ღირებულება.
სადისერტაციო ნაშრომს ექნება პრაქტიკული ღირებულება.

ნაშრომში დამოწმებული და გაანალიზებული ფაქტობრივი მასალები, ისევე როგორც კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები, გამოადგება საქართველოს უახლესი ისტორიით დაინტერესებულ სპეციალისტებს, ის საშუალებას მისცემს ყველას - მიუდგომლად, ობიექტური კრიტერიუმით შეაფასოს ის ურთულესი მოვლენები, რომელიც საქართველოში განვითარდა საბჭოური რეჟიმის დამყარების პირველ წლებში. დისერტაცია გამოყენებას ჰპოვებს XX საუკუნის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის პრობლემებისადმი მიძღვნილ გამოკვლევებში, საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში, სალექციო და სასემინარო მუშაობაში.

ნაშრომის სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი შეიცავს კომპიუტერულად ნაბეჭდ 150 გვერდს. იგი შესავლის, ხუთი თავის, ცხრა პარაგრაფისა და ძირითადი დასკვნებისგან შედგება. ნაშრომს თან ერთვის დამოწმებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია.

ნაშრომის აპრობაცია. დისერტაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც შეიცავს სიახლეს, კვლევის ძირითად შედეგებსა და დასკვნებს, გამოქვეყნებულია 6 სამეცნიერო სტატიის სახით, მათ შორის უცხო ენაზე გამოცემულ რეცენზირებად და რეფერირებად გამოცემაში (წინამდებარე მაცნეს პუბლიკაციების სია ბოლოში ერთვის). ნაშრომის ძირითადი ნაწილი წარმოდგენილი იყო იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის დეპარტამენტის სხდომაზე.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი. დისერტაციის შესავალში დასაბუთებულია საკვლევი თემის აქტუალობა, განსაზღვრულია კვლევის მიზანი და ქრონოლოგიური ჩარჩო, მიმოხილულია ისტორიოგრაფიული და წყაროთმცოდნეობითი მასალა, ნაჩვენებია პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა.

საკვლევად შერჩეული პრობლემის შესახებ მრავალი შრომაა დაწერილი. ჯერ კიდევ საბჭოთა იმპერიის წლებში, მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგიით შეიქმნა საბჭოური პერიოდის, მათ შორის XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისის საქართველოს

ისტორია, რამაც თავისი ასახვა ჰპოვა ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფიული სკოლის მკვლევართა ნაშრომებში, სახელდობრ: ი. კაჭარავას, დ. გოგობიას, გ. გამსახურდიას, გ. ბრეგაძის, ვ. მერკვილაძის, კ. შელიას, ლ. გორგილაძის, გ. ჯანგველაძის და სხვათა ნაწერებში. თუმცა, უნდა შევნიშნოთ, რომ მიუხედავად ამ ნაშრომთა ტენდენციურობისა, ზემოთ დასახელებულმა რამდენიმე ავტორმა ბევრი რამ გააკეთა ეპოქის ცალკეული პრობლემის კვლევის თვალსაზრისით, მათ ნაშრომებში თავმოყრილია მდიდარი ფაქტობრივი მასალა, რასაც დღემდე არ დაუკარგავს მეცნიერული ღირებულება.

ჩვენ მიერ შესასწავლად აღებულ პრობლემას თავის მონოგრაფიაში პირველად შეეხო კ. შელია. ავტორმა საკმაოდ ტენდენციური შეფასება მისცა ამ ისტორიულ ფაქტს და სახალხო აჯანყებაც უცხოური ძალების ინტერვენციის მცდელობად და სისხლის სამართლის დანაშაულად შეაფასა. თითქმის ასეთივე შეფასებას იძლევიან, - „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ნარკვევების“ საბჭოთა ავტორები და მიიჩნევენ, რომ ჟორდანიას ხელისუფლებას კავშირი ჰქონდა უცხოეთის იმპერიალისტურ ძალებთან და 1924 წლის აჯანყებაც ამ ძალებით იყო ინსპირირებული. საბჭოთა ისტორიკოსებს არ დაუსვამთ კითხვა, ხომ არ იყო ეს აჯანყება პროვოცირებული საბჭოთა სპეცსამსახურებისა და სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ. ამ მიმართულებით, საგულისხმო კვლევის შედეგები შემოგვთავაზა გ. ციციშვილმა. იგი მიუთითებს, რომ 1924 წლის შეიარაღებული აჯანყება პროვოცირებული და დაგეგმილი იყო საბჭოთა უშიშროების მიერ. ეს ხელისუფლებას მისცემდა საშუალებას, დაეწყო ოპოზიციის წინააღმდეგ ანგარიშსწორება და ამის იდეური გამართლების-თვისაც მიეღწია, გაუადვილებდა ტოტალიტარული რეჟიმის დამყარებას. წითელმა ტერორმა შემდგომი ორი ათეული წლის განმავლობაში მიზანმიმართული ანგარიშსწორება განახორციელა მის მიმართ. პოლიტიკურ რეპრესიებს ბევრი თვალსაჩინო ხელოვანი და მოაზროვნე შეეწირა. 1924 წლის სახალხო აჯანყებაში ქართველი გლეხობის მონაწილეობის საკითხს საბჭოთა

ისტორიოგრაფიაში გამორჩეული ყურადღება დაუთმო აკადემიკოსმა ი.კაჭარავამ. სხვა საბჭოთა ისტორიკოსებისაგან განსხვავებით, მან საკუთარი შეხედულებები ჩამოაყალიბა იმ შეცდომებზე, რომლებიც დაუშვა საბჭოთა ხელისუფლებამ პარტიული პოლიტიკის გატარებისას. მის საწინააღმდეგო მოსაზრებას გვთავაზობს ისტორიკოსთა გარკვეული ნაწილი. ჩვენი აზრით, ქართველი გლეხობა ისტორიულად ყოველთვის გამოდიოდა სახელმწიფოს ინტერესების დასაცავად, მისი მონაწილეობა 1924 წლის სახალხო აჯანყებაში არის ერის ბუნებრივი ლტოლვის გამოხატვა დამოუკიდებლობისა და ეროვნული თავისუფლებისადმი.

მას შემდეგ, რაც საქართველომ შეძლო საბჭოთა იმპერიის მარწუხები-საგან თავის დაღწევა და დამოუკიდებლობის მოპოვება, დაიწყო ქართული ისტორიოგრაფიის განვითარების ახალი ხანა. მკვლევართა ამოცანა გახდა დაშვებული შეცდომების გასწორება, ისტორიის „თეთრი ლაქების“ ამოვსება. ბოლო მოეღო ისტორიის გაყალბებას, ტენდენციურობას, ტაბუ აეხსნა მრავალ თემას, ხელმისაწვდომი გახდა საიდუმლოდ წოდებული არქივები და ფონდები, მათზე დაყრდნობით დაიწერა და დაიბეჭდა: ალ. ბენდიანი-შვილის, უ. სიღამონიძის, ლ. სანიკიძის, გ. შარაძის, ნ. კირთაძის, დ. შველიძის, ვ. გურულის, მ. ვაჩნაძის, მ. სიორიძის, ავ. სონღულაშვილი, ალ. დაუშვილის, ლ. თოიძის, ფ.ლომაშვილის, ა.სურგულაძის, პ.სურგულაძის, გ. ციციშვილის, გ. გასვიანის, დ. ჭუმბურიძის, შ. ვადაჭკორიას, ს. ვარდოსანიძის, კ.წენგუაშვილის, ე. ნარიმანიძის, თ. ენდელაძის, რ. გრძელიძის, ვ. ბენიძის, ი.ლიქოკელის, ნ. ყიფშიძის, ლ. ჯიქიას, ო. ჯანელიძის, გრ. კლდიაშვილის და სხვათა ნაშრომები.

ზემოაღნიშნული პრობლემის ირგვლივ ბევრი მასალაა ემიგრანტულ ლიტერატურაში, რომელიც დოკუმენტური კრებულების, ნარკვევების, მემუარების სახითაა წარმოდგენილი. იგი ეკუთვნის ნ. ჟორდანიას, ი.წერეთელს, ა.ჩხენკელს, ალ.ბადურაშვილს, ვლ.მგელაძეს, ალ.კარგარეთელს, ს.ზალდასტანიშვილს, შ.ამირეჯიბს, გრ.ლორთქიფანიძეს,

ზ.ავალიშვილს, ვ.ნოზაძეს, ალ.მანველიშვილს, ვ.ჩუბინიძეს, გრ.ვეშაპელს, აკ.პაპავას, პ.გვარჯელაძეს, რ.არსენიძეს, კ.სულაქველიძეს, ი.კუჭუხიძეს და სხვებს.

XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისის საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს ასახავენ ემიგრანტული ჟურნალები: „დროშა“, „კავკასიონი“, „ბრძოლა“, „ბედი ქართლისა“, „გუმაგი“, „ივერია“, სხვადასხვა პოლიტიკური მიმართულების გაზეთები: „თავისუფალი საქართველო“, „საქართველო“, „ახალი საქართველო“, „სახალხო საქმე“ და სხვა. აღნიშნული პრობლემის კვლევისათვის უდავოდ საინტერესოა ასევე იმდროინდელ საქართველოში გამომავალი პერიოდული გამოცემანი, სახელდობრ: „საქართველოს რესპუბლიკა“, „სახალხო საქმე“, „საქართველო“, „ერთობა“, „ერი“, „სოციალისტ-ფედერალისტები“, „ახალი სხივი“, „ახალი გზა“, „მამურალთა ხმა“ და სხვა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე საქართველოში გამომავალი პერიოდული გამოცემები, ესენია გაზეთები: „ლიტერატურული საქართველო“, „მამული“, „საქართველოს რესპუბლიკა“, „რესპუბლიკა“, „ქართული ფილმი“, „სახალხო განათლება“, „ერი“, „თბილისი“, „ერთობა“, „ახალგაზრდა ივერიელი“, ჟურნალები: „პოლიტიკა“, „საისტორიო ფურცლები“, „განთიადი“, „მნათობი“, „ცისკარი“, „საქართველოს კომუნისტი“, „მხედარი“ და სხვა.

საკვლევი თემის შესახებ განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის სხვადასხვა განყოფილებების ფონდებში დაცული მდიდარი მასალები, ფოტოდოკუმენტები; მეტად ღირებული მასალებია შემონახული ასევე საქართველოს პოლიტიკური პარტიების არქივის ფონდებში. ამ მასალების შესწავლა და ღრმად გაანალიზება საშუალებას გვაძლევს ბევრი მოვლენა ახლებურად წარმოვაჩინოთ და საკითხი მონოგრაფიულად წარმოვადგინოთ.

Tavi pirveli

რუსეთის კოლონიური რეჟიმის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ზოგადი დახასიათება (1801-1918).

1801 წელს რუსეთის იმპერიამ ქართლ-კახეთის სამეფო დაიპყრო, გააუქმა ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის მმართველობა და რუსული გამგებლობა შემოიღო. ქვეყანაში დამკვიდრებისთანავე ხელისუფლებამ დაიწყო ბაგრატიონთა საგვარეულოს დაუნდობელი დევნა. ძალის გამოყენებით გასახლებული იქნა ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მონარქის ოჯახის წევრები და ნათესავები. ბაგრატიონთა სამეფო სახლის საკუთარი ქვეყნიდან გაძევების შემდეგ რუსმა მოხელეებმა დაიწყეს ქართველი ხალხის დამორჩილება და დამონება. რუსეთისთვის საქართველო წარმოადგენდა დასაყრდენს აღმოსავლეთში თავისი ბატონობის საბოლოო განმტკიცების-სათვის. XIX საუკუნის დასაწყისიდანვე იგი გამუდმებულ ომებს აწარმოებდა სპარსეთისა და ოსმალეთის წინააღმდეგ. საქართველოსთვის ეს ომები იყო დიდი ტვირთი, რადგან სურსათით მომარაგება და სხვა სახის მომსახურებით უზრუნველყოფა ეკისრებოდა ქართველობას. ამას ემატებოდა საოკუპაციო რეჟიმის სისასტიკე - რუსი ჩინოვნიკები და სალდათები ბევრ უმსგავსო და არაადამიანურ ქმედებას მიმართავდნენ: ანადგურებდნენ სოფლებს, მოსახლეობას სიტყვიერ და ფიზიკურ შეურაცხყოფას აყენებდნენ.

გაუსამძლისმა პირობებმა, რაც დღითიდღე აუტანელს ხდიდა ხალხის ცხოვრებას, მოსახლეობის დიდ ნაწილს ხელში იარაღი ააღებინა. XIX საუკუნის დასაწყისი ხასიათდება გამუდმებული აჯანყებებით. 1804 წლის მთიულეთის, 1812 წლის კახეთის აჯანყება, 1819-1820 წლების აჯანყება იმერეთსა, რაჭასა და გურიაში, აგრეთვე 1832 წლის შეთქმულება, რომელიც დაგეგმა ქართულმა ინტელიგენციამ და თავადაზნაურობამ, იყო ქართველი ხალხის გალაშქრება რუსული კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ.

„ერთმორწმუნე მფარველმა“ დიდი ზიანი მიაყენა საქართველოს ეკლესიასაც. ქართულმა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ დამოუკი-

დებლობა დაკარგა და რუსული სინოდის ნაწილად იქცა, მას რუსი ეგზარქოსები ჩაუდგნენ სათავეში, დაიწყო საეკლესიო მამულების სეკულარიზაცია. მიუხედავად რთული ვითარებისა, ქართველი ხალხი ეროვნული დამოუკიდებლობის აღსადგენად ბრძოლის შეწყვეტას არ აპირებდა. მეცხრამეტე საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო ანტირუსული მოძრაობის ახალი ეტაპი. ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას თერგდალეულები ჩაუდგნენ სათავეში. XX საუკუნის დასაწყისისათვის საქართველოში კვლავ დაიწყო პოლიტიკური აღმავლობა და ანტირუსული მოძრაობის ახალი ეტაპი. ჩამოყალიბდა ისეთი პოლიტიკური პარტიები და ორგანიზაციები, რომელთა მთავარ მიზანს ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენა წარმოადგენდა. ქართული ინტელიგენცია და პატრიოტთა დიდი ნაწილი საქართველოს ფარგლებს გარეთ განვითარებულ მოვლენებს ეროვნულ ინტერესებს უკავშირებდა. პირველი მსოფლიო ომის შედეგად, სხვა იმპერიებთან ერთად, რუსეთის იმპერიაც დაეცა. საქართველომ დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობა აღიდგინა.

Tavi meore

საქართველო დამოუკიდებლობის წლებში და საბჭოთა ოკუპაცია

1918 წლის 26 მაისს საქართველომ აღიდგინა 117 წლის წინათ დაკარგული სახელმწიფოებრიობა. დაიწყო ქვეყნის აღმშენებლობა, ლიბერალური და დემოკრატიული რეფორმების გატარება ცხოვრების ყველა სფეროში, სახელმწიფომ მტკიცე ევროპული კურსი აიღო. ახლად ჩამოყალიბებულ ქვეყანას მრავალი პრობლემა ჰქონდა გადასაჭრელი. უნდა გათვალისწინებულიყო ის აუცილებელი ფაქტორები, რომლებიც დამოუკიდებლობის შენარჩუნების გარანტი იქნებოდა. კერძოდ, აღდგენილიყო სახელმწიფო საზღვრები, დაცულიყო ტერიტორიული მთლიანობა, რაც მოითხოვდა ძლიერი ჯარის შექმნას, განვითარებულიყო ქვეყნის ეკონომიკა, რომელიც ქვეყნის უმთავრესი დასაყრდენი იქნებოდა. დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საერთო კავკასიურ

პოლიტიკურ კურსს, კავკასიელ ხალხთან ღრმა პოლიტიკური ურთიერთობის დამყარებას და კავკასიაში ანტირუსული ბლოკის ჩამოყალიბებას, რომელშიც მთელი კავკასიელი ხალხი იქნებოდა გაერთიანებული. ამ ამოცანების წარმატებით გადაჭრას ხელს უშლიდა რუსეთის მხრიდან თავდასხმები, მის მიერ ინსპირირებული სომხეთ-საქართველოს ომი, ოსთა და აფხაზთა ანტიქართული გამოსვლები, ბოლოს კი, 1921 წლის თებერვალში რუსეთის მიერ დაწყებული ომი. ბოლშევიკმა დამპყრობლებმა 25 თებერვალს საბოლოოდ დაამხეს დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფო და იგი კვლავ რუსეთის ნაწილად აქციეს. ქართველი კომუნისტები ყველა ხერხით ებრძოდნენ და სპობდნენ დემოკრატიული რესპუბლიკის კვალს. დაიწყო საბჭოთა სტრუქტურების ჩამოყალიბება, რასაც წარმატებით ანხორციელებდა რევკომი. ბოლშევიკური რეჟიმი ძალადობაზე დამყარებული წყობა იყო, სასტიკად იდევნებოდა თავისუფალი აზრი და დემოკრატიული ელემენტები. საბჭოთა ხელისუფლებამ, რომლის უკან დამპყრობელი რუსეთი იდგა, საქართველოს კიდევ უფრო დასუსტების მიზნით ჩამოაცილა ისტორიული მიწები და იგი მეზობელ ქვეყნებს გადასცა. ქართველი ხალხის საუკეთესო ნაწილისთვის მიუღებელი იყო იძულებით თავსმოხვეული ბოლშევიკური რეჟიმი. დღითიდღე მატულობდა უკმაყოფილო ადამიანების რიცხვი. ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის ახალმა ტალღამ მოიცვა საქართველო 1921-1924 წლებში.

Tavi mesame

საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მდგომარეობა საქართველოში საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ

§1. ოკუპაციის პირველი წელი. საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, საბჭოთა ხელისუფლებამ საჭიროდ ჩათვალა, რომ XI არმიის ნაწილები დაეტოვებინა ქვეყნის ტერიტორიაზე. ამით დამპყრობლებს სურდათ შეიარაღებული გამოსვლების თავიდან აცილება. საოკუპაციო ჯარი მორალურად არამტკიცე, დამშეული და ჩაუცმელი იყო, ეს კი ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნიდა ბოროტმოქმე-

დების, უწინარეს ყოვლისა, მაროდორობისათვის. წითელი არმიის ხელმძღვანელობა თვითნებურად მოქმედებდა ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე, ის არც ადმინისტრაციულ ხელისუფლებას ემორჩილებოდა. ქართველი ხალხი ვერ ურიგდებოდა არსებულ მდგომარეობას, ცდილობდა მორალურად და სულიერად არ გატეხილიყო, მაგრამ ძალიან ძნელი იყო ისეთ პირობებში თავის გადარჩენა. ერთადერთ გამოსავალს ხალხი აჯანყებაში, საკუთარი უფლებების აღდგენისათვის ბრძოლაში ხედავდა.

§2. საქართველოს ეკლესია საბჭოთა რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმის დროს. განსაკუთრებული ზეწოლა საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან იგრძნობოდა ეკლესიისა და ეკლესიის მსახურთა მიმართ. ეკლესია იყო საყრდენი ქვეყნის სულიერი ერთიანობისა, რომელიც დარაზმავდა ხალხს თავისუფლებისათვის ბრძოლაში. ამიტომ, სასულიერო პირთა ჩამოცილება საზოგადოებიდან და მათი პოლიტიკური დევნა ხელისუფლების ერთ-ერთი ამოცანა იყო. განუკითხავად მიმდინარეობდა საეკლესიო სიძველეების ამოღება და მარცვა. ამის მაგალითები ჩვენ მიერ სადისერტაციო ნაშრომში მრავლადაა მოტანილი. ხელისუფლების ასეთი უდიერი დამოკი-დებულების წინააღმდეგ აქტიურად გამოვიდნენ საეკლესიო პირები, რომლებიც ცდილობდნენ დაეცვათ ეკლესიები ნგრევის, მარცვისა და შეურაცხყოფისგან. დიდ გმირობას წარმოადგენდა საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის ამბროსი ხელაიას საქციელი. მან 1922 წლის აპრილ-მაისში, იტალიის ქალაქ გენუაში მიმდინარე კონფერენციას ქართველი ერის სახელით მემორანდუმი გაუგზავნა. პატრიარქი ცდილობდა მემორანდუმის საშუალებით კონფერენციის მონაწილეთა ყურადღება საქართველოს პოლიტიკურ მდგომარეობაზე გაემახვილებინა, ამის გამო დაიწყო მისი დევნა საოკუპაციო რეჟიმისაგან. ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია და მისი მსახურნი საბჭოთა რეჟიმის დაუნდობელი და სასტიკი იდეოლოგიის მსხვერპლნი გახდნენ.

§3. ანტისაბჭოთა მოძრაობის დაწყება: სვანეთის აჯანყება. ქართველი ხალხის პროტესტი მალე შეიარაღებულ

გამოსვლებში გადაიზარდა. 1921 წლის შემოდგომაზე აჯანყებამ იფეთქა სვანეთში. სვანეთის აჯანყება პირველია იმ ანტისაბჭოთა გამოსვლებს შორის, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში. სვანეთის აჯანყებამ თავის დროზე დიდი რეზონანსი გამოიწვია საზღვარგარეთაც. შეიარაღებული აჯანყების დაწყებისათვის მრავალი მიზეზი არსებობდა: რევკომების წევრთა თვითნებური უსამართლო ქმედებები მაზრებში, მათი არაპროფესიონალიზმი, გაუნათლებლობა, უღირსი საქციელი ხალხის მიმართ, ეროვნული და სოციალური ჩაგვრა, ზედაპირული დამოკიდებულება მოსახლეობის ყოფითი პრობლემებისადმი. ადამიანები, რომლებმაც 1921 წლის შემოდგომაზე შეიარაღებული აჯანყება დაიწყეს სვანეთში, არ იყვნენ „ბანდიტები“, როგორც მათ აცხადებდნენ, ისინი არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ ხმამაღალ პროტესტს გამოთქვამდნენ. ხელისუფლებას მათი „ბანდიტებად“ და „ყაჩაღებად“ წარმოჩენით სურდა ეროვნული მოძრაობის დისკრედიტაცია. თუ ყველა სვანი ასეთად გამოცხადდებოდა, მაშინ ხელისუფლების ბრძოლა იქნებოდა ბანდიტების, ყაჩაღებისა და მძარცველების სალიკვიდაციოდ წამოწყებული ბრძოლა და არა სამართლიანად აჯანყებული ხალხის წინააღმდეგ ჩატარებული სადამსჯელო ქმედება. სვანების გამოსვლა ბევრი გმირული ეპიზოდისგან შედგებოდა. მეზრძოლთა თავდადებას ხელისუფლებამ დიდი სადამსჯელო ძალა დაუპირისპირა და წინააღმდეგობა წელში გატეხა.

მიუხედავად მარცხისა, სვანეთის აჯანყება იყო პირველი სახალხო შეიარაღებული გამოსვლა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. სვანების შეუპოვრობა იყო მუხტი შემდგომი აჯანყებებისათვის. ქართველი ხალხი არ აპირებდა შეგუებას რეალობასთან. სვანეთის აჯანყებამ მთელი საქართველო გამოაფხიზლა.

Tavi meoTxe

1922 წლის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა საქართველოში. ხევსურეთის აჯანყება

§1. პოლიტიკური მოძრაობის გააქტიურება საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ. სვანეთის ანტისაბჭოთა აჯანყების ჩახშობით ხელისუფლებამ ვერ გაანელა დამოუკიდებლობის სურვილი ხალხში, პირიქით, ბიძგი მისცა ქვეყანაში ეროვნული მოძრაობის გააქტიურებას. ქვეყნისა და ხალხის წინამძღოლობა უნდა აეღო რომელიმე პოლიტიკურ პარტიას, რომელიც ხალხს დარაზმავდა და მასთან ერთად ჩაებმებოდა განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. ერთიანი მოქმედების დაწყების მიზნით, ქვეყანაში საჭირო გახდა ინტერპარტიული ხელმძღვანელი ცენტრი, რომელიც თავის თავზე აიღებდა სხვადასხვა პარტიის დაახლოვებისა და მათ შორის თანამშრომლობის მოგვარებას. აჯანყების სამართავად, ეროვნულ-დემოკრატიულ ხელმძღვანელობით შეიქმნა „სამხედრო ცენტრი“, 1922 წლის მაისში კი შეთანხმება ხუთ პოლიტიკურ პარტიას შორის შედგა, რომელთაც შექმნეს „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“. ახლადჩამოყალიბებულმა პარტიულმა ორგანიზაციამ შეიმუშავა ხელშეკრულება და სამოქმედო პროგრამა, ჩამოაყალიბა ბრძოლის მიზანი და ვალდებულებები. იგი იმთავითვე შეუდგა მოღვაწეობას, თავდაპირველად პოლიტიკური მიმართულებით, რასაც ადასტურებს მრავალი საარქივო დოკუმენტი. მათ შორის საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის არქივში დაცული მასალები.

დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ ჩამოყალიბება ხდებოდა მაშინ, როდესაც აღმოსავლეთ საქართველოში, კერძოდ დუშეთში, კახეთში, ხევსურეთში, გაჩაღებული იყო ანტისაბჭოთა შეიარაღებული მოძრაობა. ახლადჩამოყალიბებული ორგანიზაცია რთული არჩევანის წინაშე იდგა, როგორი გადაწყვეტილება უნდა მიეღო, ხელი შეეწყო შეიარაღებული აჯანყებისათვის საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, თუ აღეკვეთა ყოველგვარი პოლიტიკური გამოსავლები. საჭირო იყო „დამკომს“ მოეხდინა სწორი ორგანიზება, რათა ერთეული შეიარაღებული გამოსვლები ერთიან სახალხო აჯანყებად გარდაქმნილიყო. საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას განაგრძობდა ქართული პოლიტიკური

ემიგრაცია, ისინი ცდილობდნენ ევროპის სახელმწიფოების მხარდაჭერა მოეპოვებინათ და მათი დახმარებით ქვეყნის სუვერენიტეტის აღსადგენად ბრძოლა განეგრძოთ. ემიგრანტულმა მთავრობამ პარიზში ჩამოაყალიბა ე.წ. „დამფუძნებელი კრების კომისია“, ასევე საგანგებო „პარტიათა წარმომადგენლობა“, კავშირი დამყარდა კავკასიურ პოლიტიკურ პარტიებთან, კერძოდ, საზღვარგარეთ მყოფ აზერბაიჯანელ მუსავატელებთან, სომეხ დამნაკებთან და სხვა ჩრდილო-კავკასიელ ნაციონალისტებთან. 1922 წლის თებერვალ-მარტში, პარიზში გაიმართა ქართულ პოლიტიკურ პარტიათა სათანადო მანდატებით აღჭურვილი წარმომადგენელთა კონფერენცია. კონფერენციის საბოლოო გადაწყვეტილებაში მითითებული იყო, რომ უმთავრესი საქართველოს დამოუკიდებლობის კვლავ მოსაპოვებლად, პოლიტიკურ ძალთა კონსოლი-დაციის საკითხი იყო. ემიგრანტული მთავრობის წევრები ცდილობდნენ სწორი ინფორმაცია მიეწოდებინათ ევროპისათვის, რომ საქართველოს ყოფილი დემოკრატიული რესპუბლიკა წითელი დიქტატურის მსხვერპლი გახდა. მემორანდუმითაც მიმართეს ერთა ლიგის საერთაშორისო ორგანიზაციას, მაგრამ უშედეგოდ. არც ერთ ევროპის ქვეყანას და არც ერთა ლიგას არაფერი გაუკეთებია ოკუპირებული ქვეყნისა და მისი ემიგრანტი მთავრობისათვის. ერთადერთი გამოსავალი ისევ შეიარაღებული აჯანყები-სათვის მზადება იყო. „სამხედრო ცენტრის“ ჩამოყალიბების პროცესს დაემთხვა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის გასვლა ტყეში და „შეფიცულებად“ წოდებული რაზმის შექმნა. 1922 წლის გაზაფხულზე საქართველოში დაწყებული პოლიტიკური გამოცოცხლების ახლი ტალღა ხელისუფლებას არ გამოჰპარვია. საბჭოთა რეჟიმი ყურადღებას არ ადუნებდა და ყოველ საპროტესტო ქმედებაზე ძალისმიერ რეაგირებას ახდენდა. 1922 წლის მაისის დასაწყისიდანვე ხელისუფლების მხრიდან რეპრესიები გახშირდა. 23 მაისს კი მთავრობამ გამოსცა ბრძანება 26 მაისის საზეიმო თარიღის გაუქმებაზე. საზეიმო თარიღად 25 თებერვალი გამოცხადდა. ამ ბრძანების გამოცემისთანავე საქართველოს დედაქალაქი ნამდვილ სამხედრო ბანაკს დაემსგავსა. იმავე საღამოს

რუსის ჯარმა დაიკავა ყველა სტრატეგიული და მნიშვნელოვანი პუნქტი. ხელისუფლების რეპრესიებს ამ დღეს ბევრი ადამიანი ემსხვერპლა. ჩოლოყაშვილი თავისი რაზმით სასწრაფოდ ხევსურეთში გადავიდა.

§2. ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი. 1921-1924 წლების განმათავისუფლებელი მოძრაობის ხელმძღვანელი იყო საქართველოს ეროვნული გმირი ქაქუცა ჩოლოყაშვილი. მისი პიროვნული ღირსებებით მხოლოდ ქართველი თანამედროვენი არ იყვნენ აღფრთოვანებულნი, ყველა, განურჩევლად ეროვნებისა, მასთან პირადი ნაცნობობის შემდეგ არ მალავდა მისადმი პატივისცემასა და აღტაცებას.

დაიბადა კახეთში, ახმეტის რაიონის სოფელ მატანში, 1888 წლის 14 ივლისს. თავდაპირველად თელავის გიმნაზიაში იღებდა განათლებას, შემდეგ კი სწავლა თბილისის სათავადაზნაურო ქართულ გიმნაზიაში განაგრძო. 1909 წელს, ოცდაერთი წლის ჩოლოყაშვილი რუსულ ჯარში გაიწვიეს. იმსახურა ტვერის დრაგუნთა პოლკში და სამშობლოში დაბრუნდა ოფიცრის ჩინით. 1913 წელს დაოჯახდა, ცოლად შეირთო ილია მეღვინეთუხუცესის ერთადერთი ასული ნინო და საცხოვრებლად საკუთარ მამულში დაბინავდა. ნინო მეღვინეთუხუცესისგან შეეძინა ორი ქალიშვილი, თამარი, იგივე ციცნა და ქეთევანი. 1914 წელს, ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, როგორც ოფიცერი, ომში გაიწვიეს და დამთავრებამდე ბრძოლის ქარცეცხლში გაატარა. იგი იყო ნიჭიერი და მამაცი მეთაური. საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ჩოლოყაშვილი ახლად შექმნილ ქართულ ჯარში შევიდა და მთელი დამოუკიდებლობის წლები ქვეყნის სამსახურში გაატარა. საქართველოს გასაბჭოების პირველსავე თვეებში აქტიურად ჩაერთო საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ წამოწყებულ ეროვნულ მოძრაობაში, ხელმძღვანელობდა 1921-24 წლების სახალხო გამოსვლებს, „შეფიცულთა რაზმს“, მის სამხედრო-სტრატეგიულ ნიჭს ყველა აღტაცებაში მოჰყავდა. აჯანყების დამარცხების შემდეგ, თურქეთის გავლით, პარიზში წავიდა, სადაც ქართულ ემიგრაციას შეუერთდა. უკიდურესმა გასაჭირმა და გადატანილმა ბრძოლებმა მისი

ჯანმრთელობა გატეხა. გარდაიცვალა პარიზში, 1930 წელს. დაკრძალეს იქვე. მადლიერმა ქართველმა ხალხმა მისი ნეშტი 2005 წელს საქართველოს დაუბრუნა და მთაწმინდის სავანეს მიაბარა.

§3. ხევსურეთის აჯანყება. 1922 წლის გაზაფხულზე ქაქუცა ჩოლოყაშვილმა იმოგზაურა ხევსურეთის სოფლებში 12 თანამებრძოლთან ერთად. მის მიზანს მოსახლეობის განწყობილების და მათი სამხედრო მზადყოფნის გაგება წარმოადგენდა. ხევსურეთში მისვლამდე შეფიცულებს ბოლშევიკებთან მოუხდათ შეტაკება. ბრძოლა არაგვის ხეობაში, ჟინვალთან ახლო მდებარე სოფელ ორთვალში მოხდა. შეფიცულებს თავს დაესხნენ მაზრის ჩეკისტები, კომისარ ჭურღულიას მეთაურობით. შეფიცულებმა მომხვდური უკუაქციეს და უდანაკარგოდ მიაღწიეს მალაროსკარს. სწორედ აქ დაბანაკებულებს თავს დაესხათ 250 კომუნისტი და სასტიკი ბრძოლა გაიმართა. შეფიცულთა რაზმმა მტერი ალყაში მოაქცია, ზოგი დახოცეს, ზოგი ტყვედ ჩაიგდეს. რაზმი მალევე დაიძრა მალაროსკარიდან და დაუბრკო-ლებლივ ჩავიდა ხევსურეთის სოფელ ბარისახოში. ქაქუცას რაზმს ბარისახოში შეუერთდა სამი ხევსური და ერთი ფშაველი. ეს ფშაველი იყო ახალგაზრდა კაცი, პოეტი მიხა ხელაშვილი, რომელიც ქაქუცას უსაყვარლესი მებრძოლი იყო. რაზმის მოკავშირეები იყვნენ ადგილობრივი გოგოთური და აპარკა, რომლებიც აკავშირებდნენ ჩოლოყაშვილს ადგილობრივ ხევსურებთან. სტრატეგიული თვალსაზრისით, ჩოლოყაშვილი ხევსურეთში დაწყებულ შეიარაღებულ მოძრაობას დიდი მნიშვნელობას ანიჭებდა. ქაქუცამ პირველი შეტევა რუსის ჯარისა მოიგერია, დიდი ზარალიც მიაყენა, რუსებმა უკან დახევა დაიწყეს მცხეთის მიმართულებით. მცხეთამდე მისდია ქაქუცამ მტერს, მაგრამ ძალთა სიმცირე არ აძლევდა საშუალებას დევნა განეგრძო, ამიტომ ისევ დუშეთში დაბრუნდა და იქ პოზიციების გამაგრება გადაწყვიტა. ამასობაში რუსებმა დამხმარე ძალა მიიღეს და განახლებული რაზმებით კონტრშეტევაზე გადავიდნენ. მათ დაამარცხეს ჩოლოყაშვილი და მის რაზმს რკალი შემოარტყეს. ქაქუცამ ბრძოლით რკალი გაარღვია და კახეთისკენ დაიხია. რუსები ხევსურეთში შევიდნენ და

არაადამიანური სისასტიკით დაიწყეს ადგილობრივი მოსახლეობის დარბევა. 1922 წლის აგვისტოს აჯანყება მარცხით დასრულდა. ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ სასტიკი რეპრესიები წამოიწყო, რათა მოსახლეობას ახალი შეიარაღებული გამოსვლის სურვილი აღარ გასჩენოდა. დაიჭირეს და დახვრიტეს უამრავი ადამიანი, მათ შორის ვაჟა-ფშაველას ვაჟი ლევან რაზიკაშვილი, პოეტი მიხა ხელაშვილი და სხვა უამრავი გაბედული მებრძოლი.

Tavi mexuTe

1924 წლის აგვისტოს შეიარაღებული აჯანყება.

§1. 1924 წლის აჯანყების წინაპირობები. 1922 წლის აგვისტოს აჯანყებას აღმოსავლეთ საქართველოში ბოლშევიკური ხელისუფლების მიერ განხორციელებული სასტიკი რეპრესიები მოჰყვა. მიუხედავად აჯანყების წარუმატებლობის და სასტიკი რეპრესიებისა, ქვეყანაში ეროვნულმა მოძრაობამ 1923 წლიდან გამოცოცხლება დაიწყო. 1922 წლის ნოემბერში ემიგრაციიდან სამშობლოში დაბრუნდა ყოფილი მთავრობის აქტიური წევრი ნოე ხომერიკი.,,დამკომთან“ დაარსებული სამხედრო კომისია გახდა ახალი აჯანყების მომზადების ორგანიზატორი. გამოსვლას გეგმავდნენ 1923 წლის 26 მაისისათვის, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან 5 წლის თავზე. მოვლენებს ეროვნულ-დემოკრატიები ედგნენ სათავეში. 1923 წლის აპრილში ჩატარდა სამხედრო საიდუმლო ყრილობა, აქ მოწონებულ იქნა აჯანყების საერთო გეზი, დამუშავდა და დაზუსტდა მისი მოსამზადებელი სამუშაოების ფორმები და მეთოდები. კვლავ გააქტიურდნენ ემიგრაციაში მყოფი ყოფილი მთავრობის წევრები. ამ ეტაპზე ისინი უკვე მხარს უჭერდნენ აჯანყების იდეას, მათი აზრით, ეს უნდა ყოფილიყო ერთიანი კავკასიური ამბოხი, რომელსაც ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე მოამზადებდნენ პოლიტიკური პარტიები. ჩეჩნებთან დასაკავშირებლად ჯერ გიორგი წინამძღვრი-შვილი, შემდეგ კი თავად ქაქუცა გაიგზავნა. „ჩეკას“ აქტიური ჩარევით ერთიანი კავკასიური ამბოხი ვერ მოხდა. დისერტაციის ამ თავში საარქივო, პრესისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებით ღრმად არის ეს პროცესი გაანალიზებული. აქვე მოტანილია მასალები იმ

რეპრესიებზე, რომელიც 1923 წლის გაზაფხულზე განხორციელდა: დააპატიმრეს უამრავი ადამიანი, მათ შორის სამხედრო პირები, 19 მაისს 15 პატრიოტი დახვრიტეს. მალე საქართველოში პარიზიდან პოლიტიკური ემიგრაციის ახალი ჯგუფი ჩამოვიდა, ესენი იყვნენ: ვალიკო ჯუღელი, ბენია ჩხიკვიშვილი, ვიქტორ ცენტერაძე და, ცოტა მოგვიანებით, - ვლასა მგელაძე. მთელი საქართველოს მასშტაბით გაჩაღდა აჯანყებისთვის სამზადისი, თუმცა ხელისუფლებამ ახალი რეპრესიებით პროცესს ჩამოაშორა ბევრი ლიდერი, მათ შორის - 1924 წლის დასაწყისში დააპატიმრეს და დახვრიტეს: ნოე ხომერიკი, გოგიტა ფალავა, გიორგი წინამძღვრიშვილი. „ჩეკა“ ყველა სოფელსა და ქალაქში ამოწმებდა სიტუაციას. 1924 წლის ივლისში „პარიტეტულმა კომიტეტმა“ მოიწვია სხდომა, რომელზეც საბოლოოდ უნდა დადგენილიყო აჯანყების თარიღი. აჯანყების თარიღად 17 აგვისტო შეირჩა, სამხედრო მეთაურად კი სპირიდონ ჭავჭავაძე დაინიშნა.

§2. აჯანყების მსვლელობა და მარცხი. 1924 წლის აგვისტოს დასაწყისში საბჭოთა ხელისუფლებამ რეპრესიები კიდევ უფრო გააძლიერა. იჭრებოდნენ სახლებში, აპატიმრებდნენ ყველა ექვმიტანილს, უდანაშაულო ადამიანებს პასუხისმგებლობას აკისრებდნენ. ჩეკისტებმა ემიგრაციიდან დაბრუნებული ვალიკო ჯუღელი დააპატიმრეს 7 აგვისტოს, რაც პირველი სერიოზული დარტყმა იყო აჯანყების დაწყების წინ. 17 აგვისტოს დაგეგმილი აჯანყება არ შედგა. ზოგი პოლიტიკური პარტია სიტუაციის გართულების თავიდან ასაცილებლად აჯანყების წინააღმდეგ გამოვიდა. 18 აგვისტოს მოწეული იქნა „დამკომის“ პლენარული სხდომა, მიიღეს გადაწყვეტილება აჯანყების უახლოეს დროში დაწყების შესახებ. შემუშავებული გეგმის მიხედვით, პირველად უნდა გამოსულიყო თბილისი, შემდეგ ბათუმი. ოღონდ ყველგან ერთდროულად, ერთ დღეს და ერთ საათს უნდა მომხდარიყო გამოსვლა. დროის გაუთვალისწინებლობა პირველი სერიოზული მიზეზი გახდებოდა აჯანყების წარუმატებლად დასრულებისათვის, რაც, სამწუხაროდ, მოხდა და კიდევ მოიტანა სავალალო შედეგი. პარაგრაფში ვრცლად არის გაანალიზებული ცალკეულ პარტიათა

პოზიცია აჯანყების დაწყებისა და გავრცელების შესახებ, თანმიმდევრობა იმ მოვლენებისა, რომლებიც 1924 წლის აგვისტოში განვითარდა მთელი საქართველოს მასშტაბით. მიუხედავად აჯანყების ორგანიზატორთა რიგებში გაჩენილი წინააღმდე-გობისა, მისმა ხუთმა წევრმა: სოლომონ ზალდასტანიშვილმა, კოტე ანდრონიკაშვილმა (დამკომის თავმჯდომარე), დავით ონიაშვილმა (მენშევიკთა პარტიის ბიუროს თავმჯდომარე), შალვა ამირეჯიბმა (ეროვნულ-დემოკრატიის პარტიის ბიუროს თავმჯდომარე) და სპირიდონ ჭავჭავაძემ (მთავარსარდალი) 24 აგვისტოს უკანასკნელ სხდომაზე მიიღეს გადაწყვეტი-ლება აჯანყების დღედ 29 აგვისტოს გამოცხადების შესახებ. 29 აგვისტოს ღამის ორ საათზე საქართველოს ყოველ კუთხეში შეიარაღებული გამოსვლა ერთდროულად უნდა დაწყებულიყო. „პარიტეტულმა კომიტეტმა“ მოსალოდნელი რეპრესიების თავიდან აცილების მიზნით დატოვა თბილისი. აჯანყების მთავარი შტაბი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ბანაკში გადავიდა. მაგრამ მოხდა საბედისწერო შეცდომა. გამოსვლა დაიწყო ჭიათურაში ერთი დღე-ღამით ადრე, 29 აგვისტოს ნაცვლად 28 აგვისტოს. “ჩეკამ” წინასწარ იცოდა ამ გამოსვლის თარიღი, ამიტომ არ გასჭირვებია მისი სისხლში ჩახშობა. აჯანყების პერიპეტებთან ერთად, დისერტაციის ამ პარაგრაფში მოცემულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული ამ მოვლენის შეფასებები, მათი ურთიერთშედარების საფუძველზე გაანალიზებულია 1924 წლის აჯანყების შედეგები.

§3. 1924 წლის კომუნისტური რეპრესიები. ეროვნული ძალებით ორგანიზებული შეიარაღებული აჯანყება, რომელმაც 1924 წლის აგვისტოში იფეთქა და მთელი საქართველო მოცვა, საბჭოთა ხელისუფლების მიერ სასტიკად იქნა ჩახშობილი. ხელისუფლების მთავარი ამოცანა იყო აჯანყების კერების განადგურება, რასაც თან სდევდა რეპრესიები, უდანაშაულო ხალხის დევნა და შევიწროვება. კომუნისტებმა ციხეებიდან გამოიყვანეს და დახვრიტეს ისინიც კი, ვინც აჯანყების დაწყებამდე იყვნენ დაპატიმრებულნი. დახვრიტეს ყველა, ვინც ოდესმე დახმარებია ტყეში გასულ „შეფიცულებს“, მხოლოდ იმიტომ, რომ არსებული წყობილების წინააღმდეგ ხმას

იმალეზდნენ და ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაკარგვას მწვავედ განიცდიდნენ. განსაკუთრებული სიმკაცრით დაიწყო აჯანყების მოთავეთა ოჯახის წევრთა დევნა. ანგარიშსწორებას ანხორციელებდნენ საბჭოთა ხელისუფლების მიერ შექმნილი სადამსჯელო რაზმები, ე.წ. სამეულები. საქართველოს მოსახლეობა რეპრესიებმა კიდევ ერთხელ გატეხა წელში.

ძირითადი დასკვნები

1. 1921 წლის თებერვალში რუსეთის ბოლშევიკურმა ხელი-სუფლებამ განახორციელა ვანდალური პოლიტიკური აქტი - დაიპყრო საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფო, დაამყარა კომუნისტური რეჟიმი, გააუქმა სახელმწიფოს ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტები და ქვეყანა კვლავ თავის ნაწილად აქცია. ამდენად, დაწყებული საერთო-სახალხო მღელვარება და აჯანყებები თავისი ხასიათითა და მიზანდასახულებით იყო სამართლიანი და პროგრესული. მითუმეტეს, ქართველი ხალხი უკომპრომისოდ დაუპირისპირდა არა მარტო საკუთარ მტერს, არამედ კაცობრიობის ისტორიაში დამნაშავე, არაკუმანურ ბოლშევიკურ-ტოტალიტარულ რეჟიმს. ამიტომ, ამ ბრძოლაში დამარცხებაც კი ერის დიდი ზნეობრივი გამარჯვება იყო;

2. 1921-1924 წლების ანტირუსული გამოსვლების მიზანს დაკარგული, დამპყრობლისგან ძალით წართმეული ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა წარმოადგენდა. ამ ბრძოლაში ჩაბმული ადამიანები ითვალისწინებდნენ და ეყრდნობოდნენ იმ დიდ პოლიტიკურ და სამხედრო გამოცდილებას, რაც ქართველმა ხალხმა საქართველოში რუსეთის ბატონობის 117 წლის მანძილზე მომხდარ აჯანყებებსა თუ პოლიტიკურ მოძრაობაში დააგროვა;

3. ჯერ კიდევ 1918-1920 წლებში გამოჩნდა რუსეთის დამპყრობლური ხასიათი, მისი შეურიგებლობა საქართველოს დამოუკიდებლობისადმი, დიპლომატიური სივერაგე. თუმცა, ფორმალურად, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით მან აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა და ტერიტორიული საზღვრები,

მანც არ წყვეტდა ინსპირაციებს ახალგაზრდა სახელმწიფოს დასასუსტებლად. ის იდგა აფხაზური და ოსური სეპარატიზმის, საქართველო-სომხეთის, საქართველო-ოსმალეთის კონფლიქტების უკან, რუსეთის აგრესიული ინტერესები აშკარად ჩანდა იმ დაუსრულებელი შემოტევებისას, რასაც ბოლშევიკური თუ მონარქისტული ძალები ანხორციელებდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ;

4. რუსეთის ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ, ქვეყნის ოკუპაციისა და ანექსიის შემდეგ, საოკუპაციო ჯარი საქართველოდან აღარ გაიყვანა. მორალურად არამტკიცე, დამშეული და ჩაუცმელი ჯარის მოვლა დაევალა ადგილობრივ მოსახლეობას, რაც მას იმ მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებაში გაუჭირდა. საოკუპაციო ჯარი პირწმინდად მარცვავედა ხალხს და წინააღმდეგობის შემთხვევაში ფიზიკურ ანგარიშწორებასაც არ ერიდებოდა. წითელი არმიის ამგვარი ქმედება, რაც კარგადაა ასახული და შემონახული იმდროინდელი საარქივო და სხვა სახის მასალებით, ქართველი ხალხის ახალი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის დაწყების საფუძველი გახდა;

5. საბჭოთა რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმი მძიმედ შეეხო ქართულ ეკლესიასა და მის მსახურთ. დამპყრობლებმა კარგად იცოდნენ, რომ ეს ინსტიტუტი ქვეყნის სულიერი ერთიანობის საყრდენი იყო, ამიტომ, დაიწყო ეკლესიათა მარცვა-ნგრევა და სასულიერო პირთა დევნა-შევიწროება. ქართული ეკლესიის ამგვარი დევნა „ერთმორწმუნე რუსეთს“ არც იმპერიის დროს დაუკლია, ათეისტურმა ბოლშევიზმმა კი მას საბოლოო დარტყმა მიაყენა;

6. 1921 წლის ზაფხულში დაიწყო ანტისაბჭოთა გამოსვლა სვანეთში, რომელიც 1922 წელსაც გაგრძელდა. ის გავრცელდა მეზობელ რაჭისა და ლეჩხუმის რეგიონშიც. მებრძოლთა თავდადებას ხელისუფლებამ დიდი სადამსჯელო ძალა დაუპირისპირა და წინააღმდეგობა წელში გატეხა. მიუხედავად მარცხისა, სვანეთის აჯანყება იყო პირველი სახალხო შეიარაღებული გამოსვლა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. სვანების შეუპოვრობა იყო მუხტი

შემდგომი აჯანყებებისათვის. ამ აჯანყებამ მთელი საქართველო გამოაფხიზლა და აჩვენა, რომ ქართველი ხალხი არ აპირებდა რეალობასთან შეგუებას;

7. 1922 წლის მოვლენებმა - პოლიტიკური მოძრაობის გააქტიურებამ საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ, ცხადყო, რომ ყველა პარტიისა და პოლიტიკური ძალისათვის სახელმწიფოებრიობა და ერის თავისუფლება ერთნაირად ძვირფასი იყო, თუმცა ისინი ამ იდეის გარშემო ძნელად ახერხებდნენ გაერთიანებას. ამ ფაქტმა, ცალკეულ ძალთა შეუთანხმებლობამ და აზრთა სხვაობამ გამოიწვია 1924 წლის სახალხო აჯანყების სუსტი ორგანიზაცია, საშუალება მისცა „ჩეკას“ წარმატებით ემოქმედა აჯანყების ჩასაშლელად, საბოლოო მიზნის მიღწევა მხოლოდ გულანთებულ პატრიოტთა თავგანწირვასა და პირად ენთუ-ზიაზმზე დამოკიდებული დარჩა;

8. 1921-1924 წლების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერი და სულისჩამდგმელი იყო ქაქუცა ჩოლოყაშვილი. უთანასწორო ბრძოლაში ჩაბმული, ის არაერთხელ გადაურჩა სიკვდილს. ის აჩვენებდა, როგორ უნდა დადგეს პატრიოტი ადამიანი პარტიულ და პირად ინტერესებზე მაღლა, როგორ უნდა წირავდეს თავს ქვეყნის გადასარჩენად. მის მიერ ორგანიზებულმა ხანგრძლივმა პარტიზანულმა ომმა უთანასწორო მოწინააღმდეგესთან, ბრძოლებში გამოვლენილმა სტრატეგიულ-ტაქტიკურმა ნიჭმა, კავკასიური ერთიანობის იდეის მისეულმა ხედვამ და ამ იდეის ხორცშესხ-მისათვის გაწეულმა მუშაობამ აჩვენა ჩოლოყაშვილის, როგორც ეროვნულ ტრადიციებზე აღზრდილი დიდი მამულიშვილის, მეომრისა და პოლიტიკოსის სახე;

9. ხევსურეთის აჯანყება კომუნისტური რეჟიმის წინააღმდეგ მებრძოლი ქართველი ხალხის ბრძოლაში ერთ-ერთი გამორჩეული, გმირული ფურცელია. ეს ბრძოლა 1922 წლის აგვისტოში მოხდა და, მიუხედავად კარგი ორგანიზაციისა, მარცხით დასრულდა. აჯანყებამ აჩვენა არა მარტო მეომართა გმირობა და თავგანწირვა, არამედ უბრალო ხალხის ზიზღიც დამპყრობლებისადმი, რეჟიმის სისასტიკე თავისუფლებისმოყვარე ქართველი ერისადმი. აჯანყების

დამარცხების შემდეგ უამრავი ხევსური შეეწირა წითელი არმიის შურისძიებას;

10. აჯანყების ორგანიზაციისათვის „სამხედრო ცენტრის“ და „დამკომის“ გააქტიურებას 1923 წელს „ჩეკას“ რეპრესიების გახშირებაც მოჰყვა. მომავალი აჯანყებისათვის დიდი დარტყმა იყო 1923 წლის 19 მაისს სამხედრო პირთა დახვრეტა, ასევე ემიგრაციიდან აჯანყებაში მონაწილეობისათვის ჩამოსული ნოე ხომერიკის, ვალიკო ჯუღელის, ბენია ჩხიკვიშვილის, აჯანყების ხელმძღვანელ გოგიტა ფაღავასა და გიორგი წინმძღვრიშვილის დაპატიმრება-დახვრეტები. „ჩეკა“ და ქართველი ბოლშევიკები, რუსული არმიის დახმარებით, ყველაფერს აკეთებდნენ ხალხის გასატეხად, აჯანყებულთა რიგებში დაბნეულობის შესატანად;

11. „ჩეკას“ სადამსჯელო ოპერაციების მასიურმა ხასიათმა ზოგიერთი აჯანყებულთა მეთაურიც დააფრთხო. ისინი აჯანყების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, ძნელი გახდა გამოსვლის ზუსტი თარიღის დადგენაც. თავდაპირველად შერჩეული 17 აგვისტო, შემდეგში 29 აგვისტოდ გადაკეთდა. ეს კი, ტყეში გასული სახალხო ლაშქრისათვის ურთულესი იყო. ლაშქრის დაშლა მის დეზორგანიზაციას გამოიწვევდა, გაჭირდებოდა მისი ხელახალი შეკრება, შეკრებილთა ტყის პირობებში შენახვა კი ურთულესი იყო. „პარიტეტული კომიტეტიც“ ტყეში გავიდა, გაჭირდა მოლაშქრეთა დაკავშირება სამხედრო და საორგანიზაციო კომიტეტებთან. სახალხო ლაშქარი ვერ გაიზარდა, პირიქით, იშლებოდა. „ჩეკამ“ შეძლო დაგეგმილი 29 აგვისტო ერთი დღით დაეჩქარებინა. 28 აგვისტოს ჭიათურაში დაწყებულმა აჯანყებამ ყველა გეგმა ჩაშალა. ეს გამოსვლა ინსპირირებული იყო საბჭოთა ორგანოების მიერ;

12. 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება დამარცხდა. მარცხის მიზეზები იყო: ხელმძღვანელთა შეუთანხმებლობა და ცუდი ორგანიზაცია, წინასწარ მოფიქრებული ერთიანი კავკასიური ანტიკომუნისტური გამოსვლის ჩაშლა, რისი ორგანიზებისათვის ამდროინდელ პოლიტიკოსებს არც ეკონომიკური და არც პოლიტიკური რესურსი არ აღმოაჩნდათ; არაორგანიზებული, სტიქიურად შედგენილი სამხედრო ძალა, რომელსაც აკლდა

სურსათი, იარაღი, სხვა მატერიალური საშუალებები; გახშირდა „ჩეკას“ ინსპირაციები და სადამსჯელო ოპერაციები, მის მიერ აჯანყებულთა რიგებში დაბნეულობის შეტანა; პატრიოტები შეეჯახნენ ორგანიზებული და იდეურად დამუშავებული საბჭოთა წითელი არმიის წინააღმდეგ მცირე ძალით წარმოებული ბრძოლის სირთულეს... აჯანყებულებს ჰქონდათ საზღვარგარეთიდან დახმარების იმედი, რაც პოლიტიკური ილუზია აღმოჩნდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მიზეზთა გამო, გამარჯვება თითქმის შეუძლებელი იყო, აჯანყება მაინც მოხდა, რადგან სხვა გზა იმდროინდელი ხელისუფლების სისასტიკემ და ანტიეროვნულმა პოლიტიკამ ქართველ პატრიოტებს, უბრალოდ, არ დაუტოვა. დამარცხების მიუხედავად, ქართველი ხალხის ბრძოლა 1921-1924 წლებში იქცა სამშობლოსთვის თავგანწირვის, ზნეობრივი ფასეულობების დაცვისა და გადარჩენისათვის ბრძოლის უკვდავ მაგალითად.

სადისერტაციო ნაშრომის შინაარსი ასახულია ავტორის შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. საბჭოთა ეგზეკუცია ძველ გავაზში, „ინტელექტი“ (პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი), თბ., 2011, N 3, გვ. 154-156.
2. საქართველოს ეკლესია რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმის დროს, „ინტელექტი“ (პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი), თბ., 2012, N 2, გვ. 155-157.
3. საქართველოში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მდგომარეობა და სვანეთის აჯანყება 1921-1922 წლებში, „ინტელექტი“ (პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი), თბ., 2012, N 2, გვ. 158-161.
4. ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი, „ინტელექტი“ (პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი), თბ., 2012, N 3, გვ. 128-130.

5. კომუნისტური რეჟიმის რეპრესიები, „ინტელექტი“ (პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი), თბ., 2012, N 3, გვ. 131-132.
6. Геостратегические интересы России в Закавказье и большевистская оккупация Грузии, Азербайджанский государственный университет города Ганджи, „Ученые записи“, Ганджа, 2013, N 1, ст. 125-127.

ТЕЛАВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Я.
ГОГЕБАШВИЛИ

На правах рукописи

Майя Бурдиашвили

**НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ
В ГРУЗИИ
В 1921-1924 ГОДАХ**

Автореферат

на соискание академической степени доктора истории (1004)

Специальность: история

Телави

2013

Работа выполнена в Телавском государственном университете имени Я. Гогешашвили в департаменте "Истории" факультет гуманитарных наук

Научный руководитель: доктор истории, ассоциированный профессор
Автандил Гелагуташвили

Официальные оппоненты: доктор исторических наук, профессор

Додо Чумбуридзе

доктор исторических наук, профессор

Теимураз Вахтангишвили

Защита диссертации состоится ". . . . .". . . . .
2013 г. в . . . . . часов . . . . . минут на заседании диссертационного
совета Телавского государственного университета имени Я.
Гогебашвили факультет гуманитарных наук.

Адрес: 2200, Телави, ул. Грузинского Университета № 1.

Тел: +995 350 27 24 01

Ознакомиться с диссертацией возможно в библиотеке и на веб-
странице Телавского государственного университета имени Я.
Гогебашвили. Веб-страница: <http://tesau.edu.ge>

Автореферат размещён на веб-странице университета.
". . . . ." . . . . . 2013 года

Ученый секретарь
диссертационного совета
доктор филологии,
ассоциированный профессор **Нино Кочлошвили**

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИССЕРТАЦИОННОЙ РАБОТЫ

Актуальность проблемы.

Изучение истории национально-освободительной борьбы грузинского народа является одной из важнейших проблем грузинской историографии. Долгий исторический путь, пройденный грузинским народом, полон примерами самопожертвования и борьбы с завоевателями. Эта борьба часто была столь неравноправной, что с самого начала знали о будущем поражении. Несмотря на это, даже подобные неравноправные битвы превращались в уроки истории и становились такими примерами

геройства, на которых вырастали и закалялись поколения грузин, даже в невероятно сложных условиях они вдохновляли на продолжение борьбы за свободу. Подобной бескомпромиссностью и самоотверженностью выделяется этап грузинского национально-освободительного движения в 1921-24 годах, когда лучшие сыны народа воспротивились большевистскому режиму и отдали жизни делу спасения грузинской государственности.

Изучаемая проблема настолько актуальна, насколько данный вопрос пока не был предметом монографического исследования. Его отдельными деталями являются: восстание Сванетии и Хевсуретии. Вооружённые выступления в разных уголках Грузии против советского режима пока ещё до конца не изучены, к тому же оценка восстания 1924 года часто является тенденционной и противоречивой. При концептуальном анализе данного вопроса исходной точкой не является грузинская государственность, борьба за неё никак не оценена.

О борьбе грузинского народа против аннексии и оккупации Россией Грузии советская историография либо отмалчивалась, либо оценивала как предательство грузинского народа.

Основная цель работы.

Основная цель нашей научной работы при помощи первоисточников и на основе архивных материалов и научной литературы, изучить национально-освободительное движение в начале 20-тых годов XX века, устранить существующий пробел при изучении данных явлений, оценить роль и место, борющихся людей во всём процессе во восстановления грузинской государственности и исторического развития.

Субъективизм при исследовании данной темы нужно исключить и явления необходимо проанализировать объективно, по документальным материалам и источникам, существующей научной литературе, на фоне всего национально-освободительного движения и борьбы за восстановление грузинского государства, предусматривая внутренние и международные обстоятельства того времени.

Хронологическая рамка.

Нами взятая хронологическая рамка, чётко не дефиницирована, так как она является весьма своеобразным этапом в национально-освободительном движении грузинского народа. На протяжении 117 лет борьба за восстановление независимости Грузии успешно завершилась 26 мая 1918 года, возродилось и началось строительство новой государственности, был положен фундамент государственным институтам, войску, формированию полиции, экономике и культурно-образовательному

строительству. Армия большевистской России насильно низвергла грузинское государство и начала разрушать его институты, на что патриоты ответили самоотверженным противостоянием. Эта борьба происходила в 1921-1924 годах и стала одной из лучших этапов борьбы грузинского народа за свою независимость.

Научная новизна.

Кроме того, что история национально-освободительного движения XX века мало изучена или же её изучение происходило по фрагментам, главным всё же является то, что общественно-политические явления 1921-1924 годов современной методологией исторического исследования ещё не оценена, что обязательно нужно исправить. Мы постарались исправить данный недостаток и показали до селе неизвестные нам детали трёхлетнего периода, самоотверженность и ошибки грузинских политиков, роль национально-освободительного движения 1921-1924 годов при восстановлении грузинской государственности, что мы считаем научной новизной данной работы.

Новизна исследуемой темы состоит и в том, что в научный оборот в первые входят новые источники, архивные документы, материалы прессы, эпистолярное наследие участвующих в процессе политиков, а проблема исследования изучается монографически.

Методология исследования.

В работе использована прагматическая методология установления взаимообусловленности и взаимосвязи явлений в конкретном историческом периоде, а также универсальные методы исторического сравнения, научного анализа и синтеза.

Теоретическое значение труда.

Любой работе, созданной на национально-освободительном движении грузинского народа присваивается огромное теоретическое значение. Тем более, что выбранный нами исследуемый период, вызывает особый интерес. Во время советского режима процесс национального противостояния, проходящий в сложнейших условиях, пока ещё до конца не изучен. Данным исследованием мы желаем, хотя бы частично, исправить этот пробел и проанализировать все те исторические явления и факты, которые являются составной частью этого движения.

Практическая ценность диссертации.

Работа будет иметь практическую ценность. В ней подтверждены и проанализированы фактические материалы, они будут полезны специалистам, заинтересованным новейшей историей Грузии, всем дадут

возможность объективно оценить те сложнейшие явления, которые развивались в Грузии в первых годах советского периода. Диссертация найдёт своё использование в исследованиях, посвящённых проблемам политической истории Грузии XX века, учебниках истории Грузии, при лекционной и семинарной работе.

Структура работы.

Диссертационная работа содержит 150 страниц компьютерного текста. Она состоит из пяти глав, девяти параграфов и основных выводов. К работе прилагаются заверенные источники и список литературы.

Апробация работы.

Основная часть диссертации, содержащая новизну, основные результаты и выводы исследования, опубликованы в виде 6 научных статей, в том числе в виде рецензий на иностранном языке и реферированных изданиях (список публикаций данного вестника прилагается в конце). Основная часть работы была представлена на заседании департамента истории Телавского государственного университета имени Я. Гогешаши.

Основное содержание диссертационной работы.

Во вступлении диссертации мотивирована актуальность исследуемой темы, определена цель и хронологическая рамка, сделан обзор историографического материала, показано состояние изучаемой проблемы.

О избранной для изучения проблеме, написано много работ. Ещё в годы советской империи, по методологиям марксизма-ленинизма была создана история Грузии советского периода, а в том числе и начала 20-тых годов XX века, что нашло своё отображение в трудах исследователей грузинской советской историографической школы, а именно: в писаниях И. Качарава, Д. Гогохия, Г. Гамсахурдия, Г. Брегадзе, В. Мерквиладзе, К. Шелия, Л. Горгиладзе, Г. Джангвеладзе и др. Хотя, нужно отметить и то, что несмотря на тенденциозность этих работ, некоторые из перечисленных выше исследователей многое сделали с точки зрения исследования отдельной проблемы того времени, в их трудах собран весьма незаурядный материал, который и сегодня не потерял своей научной ценности.

Выбранную нами для исследования проблему в первые коснулся в своей монографии К. Шелия. Автор дал весьма тенденциозную оценку данному историческому факту и народное восстание расценил как преступление и попытку интервенции иностранных сил. Почти такую же оценку дают советские авторы "Очерков Коммунистической партии Грузии" и считают, что правительство Жордания имело связь с империалистическими силами и восстание 1924 года было инспирировано

этими силами. Советские историки не спрашивали о провоцировании данного восстания советскими спецслужбами и государственной структурой. В этом направлении результаты исследования нам предложил Г. Цицишвили. Он указывает, что вооружённое восстание 1924 года было спровоцировано и запланировано советской службой безопасности. Это дало бы правительству шанс свести свои счёты с оппозицией, что привело бы к идейному оправданию, и облегчило бы установление тоталитарного режима. В течении двух десятилетий красный террор осуществлял целенаправленную расправу с ней. Жертвами политических репрессий стали многие известные деятели и мыслители. Академик И. Качарава особенное внимание в советской историографии уделил вопросу участия грузинских крестьян в восстании 1924 года. В отличие от других советских историков, он сформулировал собственные взгляды о допущенных советским правительством ошибках при проведении партийной политики. Часть историков же, в свою очередь, противоречит этому. По-нашему мнению, грузинское крестьянство исторически всегда выступало на защиту государства, его участие в народном восстании 1924 года является природной тягой народа к независимости и национальной свободе.

После того, как Грузия смогла вырваться из оков советской империи и достичь свободы, началась новая эпоха развития грузинской историографии. Задачей исследователей стало исправление допущенных ошибок, заполнение "белых пятен" истории. Фальсификации и тенденциозности был положен конец, было снято табу со многих тем, доступными стали секретные архивы и фонды, именно, опираясь на них были напечатаны и написаны работы Ал. Бендианишвили, У. Сидамонидзе, Л. Саникидзе, Г. Шарадзе, Н. Киртатде, Д. Швелидзе, В. Гурули, М.Вачнадзе, М. Сиоридзе, Ав. Сонгулашвили, Ал. Дуишвили, Л. Тоидзе, П.Ломашвили, А. Сургуладзе, П. Сургуладзе, Г. Цицишвили, Г. Гасвиани, Д.Чумбуридзе, Ш. Вадачкория, К. Ценгуашвили, Э. Нариманидзе, Т.Энделадзе, Р. Грдзелидзе, В. Бенидзе, И. Ликокели, Н. Кипшидзе, Л. Джикия, О. Джанелидзе, Гр. Клдиашвили и др.

О данной проблеме множество материалов можно найти и среди литературы эмигрантов, представленной в виде документальных сборников, очерков и мемуаров, к ним относятся - Н. Жордания, И. Церетели, А. Чхенкели, Ал. Бадурашвили, Вл. Эргемлидзе, Ал. Каргаретели, С. Залдастанишвили, Ш. Амиреджиби, Гр. Лорткипанидзе, З. Авалишвили, В. Нозадзе, Ал. Манвелишвили, В. Субинидзе, Гр. Вешапели,

Ак. Папава, П. Гварджеладзе, А. Арсенидзе, К. Сулаквелидзе, И. Кучуридзе, К. Инасаридзе и другие.

Явления, происходящие в Грузии в начале 20-тых годов XX века, показаны в эмигрантских журналах - "Дроша", "Кавкасион", "Брдзола", "Беди Картлиса", "Гушаги", "Иверия", газетах разного политического направления - "Тависупали Сакартвело", "Сакартвело", "Ахали Сакартвело", "Сахалхо сакме" и др. Для исследования данной проблемы очень интересными являются периодические издания Грузии того времени, такие как: "Сакартвелос Республика", "Сахалхо сакме", "Сакартвело", "Эртоба", "Эри", "Социалист-федералистеби", "Ахали схиви", "Ахали гза", "Машвралта хма" и т. д. На рубеже XX-XXI веков особенное внимание привлекают к себе такие периодические издания как газеты: "Литературули Сакартвело", "Мамули", "Сакартвелос Республика", "Республика", "Картули фильми", "Сахалхо ганатлеба", "Эри", "Тбилиси", "Эртоба", "Ахалгазда Ивериели", такие журналы как: "Политика", "Саисторио Пурцлеби", "Гантиади", "Мнатоби", "Цискари", "Сакартвелос Комунисти", "Мхедари" и др.

Чрезвычайно интересными являются фотодокументы и богатые материалы, хранящиеся в фондах разных архивов Министерства внутренних дел Грузии; сугубо ценные материалы сохранены также в архивных фондах политических партий Грузии. Изучение этих материалов и их глубокий анализ даёт нам возможность показать многие явления по-новому и дать монографическое представление данного вопроса.

Глава I. Общая характеристика национально-освободительного движения грузинского народа против колониального режима России (1801-1918).

В 1801 году Российская империя завоевала Картл-Кахетинское царство, отменила тысячелетнюю царскую династию Багратионов и ввело русское правление. Сразу же после упрочения в стране правительство начало беспощадно вытеснять потомков Багратиони. Насильно были выселены члены семьи и родственники последнего монарха Картл-Кахетии. После изгнания царской семьи Багратиони русские чиновники начали подчинять и поработать грузинский народ. Для России Грузия являлась на востоке опорой для окончательного упрочения своего господства. С самого начала XIX века Россия вела постоянные войны с Персией и османами. Для Грузии же всё это было большим грузом, так как обеспечение продуктами и обслуживание всех видов возлагалось на грузин, к этому добавлялось и жестокость оккупационного режима, русские

чиновники и солдаты совершали нечеловеческие деяния: уничтожали деревни, наносили населению словесные и физические оскорбления.

Тяжелейшие условия, которые превращали жизнь народа нетерпимой, заставили большую часть населения взять в руки оружие. Начало XIX века характеризуется постоянными восстаниями. Восстание горцев 1804 года и кахетинцев 1812 года, восстание имеретинцев, рачинцев и гурийцев 1819-1820 гг., а также заговор 1832 года, который был запланирован грузинской интеллигенцией и дворянством и направлен против русской колониальной политики.

"Покровитель единоверец" нанёс большой ущерб и Грузинской церкви. Грузинская православная церковь потеряла свою независимость и стала частью русского синода, во главе которой встали русские экзархи, началась секуляризация церковных владений. Несмотря на сложнейшее положение, грузинский народ не собирался прекращать борьбу за восстановление национальной независимости. С 60-тых годов XIX века начался новый этап антирусского движения. Во главе национально-освободительного движения встали Тергдалеулеби. К началу XX века в Грузии вновь началось политическое восхождение и новый этап антирусского движения. Сформировались такие политические партии и организации, главной целью которых было восстановление независимости страны. Грузинская интеллигенция и большая часть патриотов явления, происходящие за пределами Грузии, связывали с национальными интересами. В результате Первой Мировой Войны, вместе с другими империями, была низвергнута и российская империя. Грузия смогла восстановить независимую государственность.

Глава II. Грузия в годы независимости и советская оккупация.

26 мая 1918 года Грузия восстановила независимость, которая была потеряна 117 лет назад. Началось строительство страны, проведение либеральных и демократических реформ во всех сферах, государство взяло прочный европейский курс. Недавно сформированное государство, имело много нерешённых проблем. Нужно было предусмотреть те обязательные факторы, которые были бы гарантом сохранения независимости. В частности - сохранить государственные границы, защитить территориальную целостность, что требовало создания мощной армии, развития экономики страны, которая стала бы основной опорой страны. Большое значение присваивается общему кавказскому политическому курсу, установлению глубоких политических взаимоотношений с народом Кавказа и образованию на

Кавказе антирусского блока, в котором нужно было объединить все кавказские народы. Успешному решению данных задач мешали нападения со стороны России, инспирированная ею армяно-грузинская войны, антигрузинские выступления осетинцев и абхазцев. Большевистские завоеватели 25 февраля окончательно низвергли грузинское государство и оно вновь стало частью России. Грузинские коммунисты всеми способами боролись и уничтожали следы демократической республики. Началось формирование советских структур, что успешно осуществлял Ревком.

Большевистский режим был основан на насилии, жестоко преследовалась свободная мысль и демократические элементы. Советское правительство, за которой стояла Россия, для ослабления Грузии, отняло исторические земли и передало соседским странам. Для лучшей части грузинского народа насильно навязанный большевистский режим был неприемлемым. Число недовольных людей с каждым днём увеличивалось. Новая волна национально-освободительного движения захлестнула Грузию в 1921-1924 годах.

Глава III. Общественно-политическое состояние Грузии после советской оккупации.

§1. Первый год оккупации. После оккупации Грузии, советское правительство посчитало необходимым оставить часть XI армии на территории страны. Этим завоеватели желали отвлечь вооружённые выступления. Оккупационная армия была морально не стойкой, недетой, голодной, что создавало выгодную для преступлений почву, а прежде всего для мародёрства. Руководство Красной Армии на территории нашей страны действовали самовольно, оно не подчинялось и административному правительству. Грузинский народ не мирился с подобным положением, старался морально и духовно не сдаться, но слишком сложно было спастись в подобных условиях. Единственным путём и выходом из данной ситуации люди считали восстание, борьбу за восстановление собственных прав.

§2. Церковь Грузии во время оккупационного режима советской России. Особый нажим со стороны советской власти чувствовался по отношению к церкви и церковным служащим. Церковь была опорой духовного единства страны, которая сплотила бы народ в борьбе за единство. Поэтому, одной из главных задач правительства было политическое преследование и отстранение духовенства от общества. В отношении церковных ценностей царил произвол,

происходил их обширный грабёж. Примеров подобных деяний в нашей диссертационной работе множество. против подобного хамского отношения правительства активно выступили церковные служащие, которые старались защитить церкви от разрушений, грабежей и оскорблений. Большим геройством являлось поведение католикоса-патриарха Грузии Амбросия Хелаия. Он от имени грузинского народа в апреле-мае 1922 года на конференцию, которая проходила в итальянском городе Генуе, от имени грузинского народа послал меморандум. Патриарх старался при помощи меморандума привлечь внимание участников конференции на политическое положение Грузии, по этой причине со стороны оккупационного режима за ним началось политическое преследование. Грузинская православная церковь и её служители стали жертвами советского режима и жестокой идеологии.

§3. Начало антисоветского движения: восстание Сванетии.

Протест грузинского народа скоро перешёл в вооружённые выступления. Осенью 1921 года восстание вспыхнуло в Сванетии. Сванетское восстание является первым среди антисоветских выступлений, которые имели место в первые годы советского правительства в Грузии. Сванетское восстание вызвало в своё время большой резонанс и за границей. Для начала вооружённого восстания существовало множество причин: своевольные и несправедливые действия членов ревкома в уездах, их непрофессионализм, необразованность, недостойное отношение к народу, национальное и социальное притеснение, поверхностное отношение к бытовым проблемам населения. Люди, начавшие осенью 1921 года вооружённое восстание в Сванетии, не были "бандитами", как их называли, они просто вслух высказывали протест против существующего правительства. Правительство, объявив их "бандитами" и "разбойниками", желало дискредитировать национальное движение. Если всех сванов объявили бы "бандитами", то борьба правительства была бы борьбой за ликвидацию бандитов, разбойников и грабителей, а не наказанием для справедливо восставшего народа. В выступлениях сванов было множество геройских поступков. Против самоотверженности воинов правительство выставило серьёзные карательные силы и сломило это упорное сопротивление.

Несмотря на поражение, восстание Сванетии было первым народным вооружённым выступлением против существующего режима. Упорство и отчаянности сванов стало зарядом для будущих восстаний.

Грузинский народ не собирался примириться с реальностью. Восстание Сванетии пробудило всё население Грузии.

Грава IV. Национально-освободительное движение Грузии 1922 года. Восстание Хевсуретии.

§1. Активирование политического движения в Грузии и за её пределами. Подавлением антисоветского восстания в Сванетии правительство не смогло умерить желание независимости в народе, наоборот, оно дало толчок для активирования национального движения в стране. Предводительство должна взять на себя какая-либо политическая партия, которая сплотила бы народ и вместе с ним включилась бы в освободительное движение. С целью начала единого действия в стране возникла необходимость интерпартийного руководящего центра, который взял бы на себя сближение разных партий и урегулирование среди них сотрудничества. Для управления вооружения под руководством национал-демократов был создан "Военный центр", а в мае 1922 года произошло соглашение между пятью партиями, которые создали "Комитет независимости Грузии". Новообразованная партийная организация разработала договор и программу действия, сформировала цель и обязанности борьбы. Она с самого начала всерьёз принялась за работу, начиная с политического направления, что подтверждается и архивными документами, в том числе и материалами, хранящимися в комитете государственной безопасности Грузии.

Сформирование "Комитета независимости" происходило тогда, когда в восточной Грузии, а именно в Душети, Кахетии, Хевсуретии, антисоветское движение было в полном разгаре. Недавно образованная организация стояла перед сложным выбором, она должна была принять решение - помочь вооружённому восстанию на территории всей Грузии, либо пресечь политические выступления любого вида. "Дамком" должен был организовать действия, которые превратили бы вооружённые выступления в единое народное выступление. Борьбу за независимость Грузии продолжала и грузинская политическая эмиграция, которая старалась снискать поддержку европейских государств и с их помощью подолжить борьбу за восстановление суверенитета. Правительство эмигрантов образовало в Париже т.н. "Комиссию основания собрания", а также "Представительство партий", связались с кавказскими политическими партиями, в частности, с мусаватами, находящимися за границей, армянскими дашнаками и другими северокавказскими националистами. В феврале-марте 1922 года, в Париже провели

конференцию представителей грузинских политических партий, которые были оснащены соответствующими мандатами. В последнем решении конференции было указано, что повторное завоевание независимости Грузии было вопросом консолидации политических сил. Члены правительства эмигрантов старались поставить Европе информацию о том, что бывшая демократическая республика Грузия стала жертвой красной диктатуры. Они меморандумом обратились в международную организацию национальной лиги, но всё было бесполезно. Ни одна из стран Европы и даже ни национальная лига ничего не сделала для оккупированной страны и его правительства эмигрантов. Единственным выходом была подготовка к вооружённому восстанию. С процессом формирования "Военного центра" совпал уход в лес Какуцы Чолокашвили и создание отряда "Крещённых". Весной 1922 года новая волна политического оживления не осталась без внимания правительства. Советский режим не ослаблял внимания и на каждое действие протеста реагировал силой. С начала мая 1922 года со стороны правительства участились репрессии. А 23 мая правительство издало приказ о аннулировании 26 мая как праздничной даты. Праздничной датой было объявлено 25 февраля. С изданием данного приказа столица Грузии стала походить на настоящий военный лагерь. В тот же вечер русские войска заняли все стратегические и важные пункты. В тот день многие люди стали жертвами репрессии правительства. Чолокашвили со своим отрядом срочно перешёл в Хевсуретию.

§2. Каихосро (Какуца) Чолокашвили. Руководителем освободительного движения 1921-1924 годов был национальный герой Грузии Какуца Чолокашвили. Его личностными достоинствами восторгались не только современники грузины, но люди после личного с ним знакомства не могли скрыть уважения и восхищения.

Он родился в Кахетии, с. Матани, Ахметского района 14 июля 1888 года, образование он получил сначала в Телавской гимназии, а затем учился в грузинской гимназии дворянства г. Тбилиси. В 1909 году в возрасте 21 года Чолокашвили был призван в русскую армию, служил в Тверском драгунском полку, и на родину вернулся в чине офицера. В 1913 году Чолокашвили женился на единственной дочери Ильи Мегвинетухуцеси - Нино и поселился в своём имении. С Нино Мегвинетухуцеси у него родились две дочери - Тамар (та же Цицна и Кетеван). В 1914 году Какуца Чолокашвили как офицера отозвали на войну, где он воевал до её конца. Он был очень талантливым и отважным командиром. После восстановления независимости Грузии

Чолокашвили вступил в недавно созданную грузинскую армию и все годы независимости отдал служению Отчизне. С самого начала наступления советской власти в Грузии он активно включился в национальное движение, направленное против советского режима, в 1921-1924 годах он руководил народными выступлениями. Его военно-стратегическим талантом все восторгались. После того как восстание потерпело поражение, Какуца уехал в Париж, через Турцию, где присоединился к грузинской эмиграции. Безграничная нужда и перенесённые бои разрушили его здоровье. Он скончался в Париже в 1930 году, где и был погребён. Грузинский народ в знак признания и благодарности его останки перехоронили в 2005 году, и он, наконец, вернулся на Родину и нашёл пристанище на Мтацминде в Тбилиси.

§3. Хевсуретское восстание. Весной 1922 года Какуца Чолокашвили путешествовал по деревням Хевсуретии вместе с 12 соратниками. Его целью было узнать настрой населения и степень их военной подготовки. До того как войти в Хевсуретию им пришлось столкнуться с большевиками. Бой произошёл в ущелье, недалеко от Жинвали, а именно в селе Ортвали. На "Крещённых" напали чекисты уезда, под командованием комиссара Чургулия. На разбивших здесь людей, напали 250 коммунистов, бой был жестоким. Отряд "Крещённых" был окружён врагом, некоторых убили, некоторых взяли в плен. Отряд из Магароскари беспрепятственно прибыл в село Хевсуретии Барисахо. К отряду Какуцы здесь примкнули трое хевсурцев и один молодой пшавелец. Им оказался поэт Миха Хелашвили, который в последствии стал любимым бойцом Чолокашвили. Союзниками отряда были местные Гоготури и Апарика, которые связывали Чолокашвили с местными хевсурами. Со стратегической точки зрения вооружённому движению, начавшемуся в Хевсуретии, Какуца придавал большое значение. Какуца одолел первую атаку русской армии, доставив большой ущерб, русские начали отходить в сторону Мцхета. Какуца гнался за врагом до Мцхета, но малочисленность отряда не дала возможности продолжить погоню и он вернулся в Душетию и решил укрепить там свои позиции. Между тем, к русским подоспела помощь и с новыми силами и отрядами они перешли в контрнаступление. Какуца Чолокашвили потерпел поражение, его отряд был окружён, но Чолокашвили смог прорваться боем и двинулся в сторону Кахетии. Русские вошли в Хевсуретию и с нечеловеческой жестокостью начали грабить местное население. Августовское восстание 1922 года завершилось поражением. Большевицское правительство

начало ужасные репрессии, чтобы у населения впредь не появлялось желания вооружённых выступлений. Большое количество людей было арестовано и расстреляно, в том числе и сын Важа-Пшавела - Леван Разикашвили, его участь разделили поэт Миха Хелашвили и множество отважных воинов.

Глава V. Вооружённое восстание в августе 1924 года.

§1. Предпосылки восстания 1924 года. За августовским восстанием 1922года в восточной Грузии последовали, осуществлённые большевистским правительством жестокие репрессии. Несмотря на провал и репрессии, национальное движение в стране начало оживать с 1923 года. В ноябре 1922 года из эмиграции на родину вернулся активный член бывшего правительства Ноэ Хомерики. Военная комиссия при "Комитете независимости" стала организатором подготовки нового восстания. Выступление планировали к 26 мая 1923 года, к пятой годовщине дня независимости, во главе стояли национал-демократы. В апреле 1923 года был проведён тайный военный съезд, на котором одобрили общее направление восстания, были разработаны и уточнены формы и методы его подготовительных работ. Находящиеся в эмиграции члены правительства вновь стали проявлять активность. На данном этапе они уже поддерживали идею восстания, по их мнению, это должна была быть единая кавказская смута, которая на основании взаимного согласия должна была подготовить политические партии. Для связи с чеченцами был послан сперва Георгий Цинамдзгвришвили, а затем поехал сам Какуца. Из-за активного вмешательства "Чека" единая кавказская смута не состоялась.

В этой главе диссертации, благодаря данным прессы, научной литературы, этот процесс глубоко проанализирован. Здесь же даны материалы о тех репрессиях, которые осуществились весной 1923 года: было арестовано множество людей, в том числе и военные лица, 19 мая расстреляли 15 патриотов. Скоро из Парижа приехала новая группа политических эмигрантов, это были: Валико Джугели, Бения Чхиквишвили, Виктор Центерадзе, а позже приехал Власа Мгеладзе. По всей Грузии началась подготовка к восстанию, несмотря на то, что правительство новыми репрессиями устранило многих лидеров, в их числе - в начале 1924 года арестовали и расстреляли: Ноэ Хомерики, Гогиту Пагава, Георгия Цинамдзгвришвили. "Чека" во всех сёлах и городах проверяла ситуацию. В июле 1924 года "Паритетный комитет" призвал совет, на котором нужно было окончательно установить дату

восстания. Было выбрано 17 августа, а военным руководителем назначили Спиридона Чавчавадзе.

§2. Ход восстания и его поражение. В начале августа 1924 года советское правительство ещё больше усилило репрессии. Врывались в дома, арестовывали всех подозреваемых, безвинных людей заставляли признать свою вину. 7 августа чекисты арестовали вернувшегося из эмиграции Валико Джугели, что явилось первым серьёзным ударом перед началом восстания. Запланированное на 17 августа восстание не состоялось. Некоторые политические партии ради своего спасения вышли против восстания. 18 августа было созвано пленарное заседание "Комитета независимости", приняли решение - начать восстание в ближайшее будущее. По разработанному плану, сперва должен был выступить Тбилиси, а затем Батуми, в один и день и одно и то же время. Причиной провала восстания стало то, что время не было правильно рассчитано, за чем последовали печальные результаты. В параграфе подробно проанализирована позиция отдельных партий по поводу начала восстания и его дальнейшего развития, последовательность тех явлений, которые в августе 1924 года происходили во всей Грузии. Несмотря на разные мнения среди организаторов восстания, пять его членов: Соломон Залдастанишвили, Коте Андроникашвили (председатель "Комитета независимости", Давид Оманашидзе (председатель партийного бюро меньшевиков), Шалва Амiredжиби (председатель партийного бюро национал-демократов) и Спиридон Чавчавадзе (главнокомандующий) на последнем заседании, 24 августа, приняли решение - объявить 29 августа днём восстания.

9 августа в два часа ночи во всех уголках Грузии одновременно должны были начаться вооружённые выступления. "Паритетный комитет" для устранения ожидаемых репрессий оставил Тбилиси. Главный штаб восстания перешёл в лагерь Какуцы Чолокашвили, но произошла роковая ошибка. Выступление в Чиатуре началось на сутки раньше, вместо 29 августа - 28 августа. "Чека" наперёд знало дату выступления, поэтому они легко смогли её подавить.

Вместе с перипетиями восстания в этом параграфе диссертации даны оценки, существующие в грузинской историографии по этому поводу, на основании их сравнения дан анализ итогов восстания 1924 года.

§3. Коммунистические репрессии 1924 года. Вооружённое восстание, организованное национальными силами, которое вспыхнуло в августе 1924 года и овладело всей Грузией, было жестоко подавлено советским правительством. Главной задачей правительства было

уничтожение очагов восстания, за чем следовали репрессии, преследование и вытеснение безвинных людей. Коммунисты расстреляли даже тех, кто когда-то помогал бывшим в лесах "Крещённым", только лишь потому, что подняли голос против существующего строя и переживали потерю независимости страны. С особой жестокостью началось преследование членов руководителей восстания. Счёты сводились, созданными советским правительством, карательными отрядами.

Население Грузии репрессиями ещё раз было ослаблено.

Основные выводы

1. В феврале 1921 года правительство большевиков России осуществило вандальный политический акт - завоевало независимого государства и установило коммунистический режим, аннулировало национал-демократические институты государства и страну вновь превратила в свою часть. Таким образом, начавшиеся общенародные волнения по своему характеру и целенаправленности были справедливыми и прогрессивными. Тем более, что народ воспротивился бескомпромиссно не только своему врагу, но преступному и негуманному большевистско-тоталитарному режиму. Поэтому, даже поражение в этой борьбе было большой нравственной победой всего народа;

2. Целью антирусских выступлений 1921-1924 годов было восстановление грузинской государственности, насильно отнятого у завоевателей. Люди, включённые в эту борьбу, предусматривали и опирались на тот большой политический и военный опыт, который грузинский народ накопил за 117 лет российского господства в Грузии за время всех выступлений и восстаний;

3. Ещё в 1918-1920 годах стал виден завоевательский характер России, его непримиримость к независимости Грузии и дипломатическая коварность. Хотя, формально, по договору от 7 мая 1920 года она признала независимость Грузии и территориальные границы, но всё же не прекращала инспирации для ослабления молодого государства. Она стояла за абхазским и осетинским сепаратизмом, грузино-армянским и грузино-османскими конфликтами, агрессивные интересы России ясно были видны при тех непрерывных нашествиях, которые осуществлялись силами большевиков и монархов против демократической республики Грузии;

4. Большевистское правительство России, после оккупации и аннексии страны, оккупационные войска из Грузии уже не вывело. Местному населению поручили уход за морально нестойким, голодным и необутым войском, что в то тяжёлое социально-экономическое время

было весьма сложно. Оккупационная армия начисто грабила народ, а если кто-либо проявлял протест, с ним расправлялись физически. Именно такого рода физическая расправа, которая хорошо видна в архивных материалах того времени, и стала основой начала национально-освободительной борьбы грузинского народа;

5. Оккупационный режим советской России тяжело коснулся и грузинскую церковь со своими служителями. Завоеватели хорошо знали, что этот институт являлся духовной опорой страны, поэтому начались грабежи и разрушение церквей, преследование и стеснение священников. Такого рода преследования грузинской церкви со стороны "единоверующей России" было не редкостью, а большевики атеисты нанесли окончательный удар;

6. Летом 1921 года начались антисоветские выступления в Сванетии, которые продолжались и в 1922 году. Они распространились и в соседний Рача-Лечхумский регион. Против самоотверженных воинов правительство выставило карательные войска. Несмотря на поражение, восстание Сванетии было первым народным вооружённым выступлением против существующего режима. Непримируемость сванов стало зарядом для дальнейших восстаний. Это восстание пробудило всю Грузию и показало всем, что грузинский народ не собирался примириться с реальностью.

7. Явления 1922 года, а именно активирование политического движения в Грузии и за её пределами, ясно показало, что для всех партий и политических сил государственность и свобода нации одинаково дороги, хотя им сложно было объединиться вокруг этой идеи. Такие факты как несогласованность отдельных сил и разнообразие мнений вызвали слабую организацию народного восстания 1924 года и дали возможность "Чека" успешно действовать для провала восстания, достижение последней цели зависело только лишь от самопожертвования патриотов и личного энтузиазма.

8. Лидером и вдохновителем национально-освободительного движения 1921-1924 годов был Какуца Чолокашвили. В неравных боях он не раз спасался от смерти, он был примером того, как должен стоять патриот выше партийных и личных интересов, как должен пожертвовать собой за свободу родины. Организованная им продолжительная партизанская война с неравным противником, проявленный в боях стратегический талант, идея единства Кавказа и работа над осуществлением основной идеи его жизни показали подлинное лицо Чолокашвили - воина,

политика и великого сына своей Отчизны, человека, воспитанного на национальных традициях.

9. Восстание Хевсуретии является одним из интересных и героических страниц борьбы грузинского народа против коммунистического режима. Эта битва произошла в августе 1922 года и несмотря на её организованность, завершилась поражением. Восстание показало не только героический дух и самоотверженность воинов, но ненависть простого народа по отношению к завоевателям, жестокость режима к свободолюбивому грузинскому народу. После поражения восстания огромное количество хевсурцев стали жертвами мести Красной армии.

10. В 1923 году с активированием "Военного центра" и "Комитета независимости" из-за организации восстания, участились и репрессии. Для будущего восстания большим ударом стал расстрел военных лиц 19 мая 1923 года, а также арест и расстрел, приехавших из эмиграции специально для участия в восстании Ноэ Жордания, Валико Джугели, Берия Чхиквишвили, а также руководителя восстания Гогиты Пагава и Георгия Цинамдзгвришвили. "Чека и грузинские большевики, при помощи русской армии делали всё возможное для ослабления народа и вноса растерянности в ряды восставшихся.

11. Массивный характер карательных операций "Чека" вспугнуло некоторых командиров восставшихся. Они выступали против восстания, было сложным и установление точной даты выступления. С самого начала было выбрано 17 августа, а затем его заменили на 29 августа. А это для народного ополчения, находящемуся в лесу, было очень сложно. Роспуск рати вызвало бы её дезорганизацию, а повторный сбор был бы не лёгким делом, содержать же в лесу воинов было весьма сложным. "Паритетный комитет" тоже выходил в лес, трудной была связь военных с организационным комитетом. Народное ополчение не увеличилось а наоборот, оно распалось. "Чека" смогло ускорить, запланированное на 29 августа восстание, перенести на день раньше. Начавшееся восстание в Чиатуре, разрушило все планы. Это выступление было инспирировано советскими органами;

12. Августовское восстание 1924 года было подавлено. Причинами поражения были: несогласованность руководителей и плохая организация, провал заранее предусмотренного и обдуманного единого кавказского антикоммунистического выступления, для организации которого у политиков не оказалось ни экономических и ни политических ресурсов, неорганизованная стихийно составленная военная сила, где недоставало продуктов, оружия и других материальных средств;

участились инспирации и карательные операции "Чека", внесение разлада в ряды восставшихся; патриоты столкнулись с трудностями, характерными для ведения боя с небольшими силами против организованной и идейно подготовленной Советской Красной армией . . . Восставшиеся ожидали помощи от людей, находящихся за границей, но это оказалось лишь иллюзией. Несмотря на то, что по данным причинам победа была почти невозможной, восстание всё равно произошло, так как иного пути жестокая и антинациональная политика тогдашнего правительства грузинским патриотам просто не оставило. Несмотря на поражение, борьба грузинского народа 1921-1924 годов стала бессмертным примером самопожертвования во имя Отчизны, борьбы за спасение, а также защиты моральных и нравственных ценностей.

Содержание диссертационной работы показаны в следующих публикациях:

1. Советская экзекуция в старом Гавази, "Интеллект" (Периодический научный журнал), Тб., 2011, №3, стр. 154-056;
2. Церковь Грузии во время оккупационного режима России, "Интеллект" (Периодический научный журнал), Тб., 2012, №2, стр. 155-157;
3. Общественно-политическое состояние в Грузии и восстание в Сванетии 1921-1922 гг., "Интеллект" (Периодический научный журнал), Тб., 2012, №2, стр. 158-161;
4. Каихосро (Какуца) Чолокашвили, "Интеллект" (Периодический научный журнал), Тб., 2012, №3, стр. 128-130;
5. Репрессии коммунистического режима, "Интеллект" (Периодический научный журнал), Тб., 2012, №3, стр. 131-132;
6. Геостратегические интересы России в Закавказье и большевистская оккупация Грузии, Азербайджанский государственный университет города Ганджи, "Учёные записи", Ганджа, 2013, №1, стр. 125- 127.

